

Kunnianloukkaus – tunnusmerkistö ja oikeuskäytäntö

Veronika Koponen

6/2022

TIIVISTELMÄ

Veronika Koponen: Kunnianloukkaus – tunnusmerkistö ja oikeuskäytäntö

Opinnäytetyön muoto: Tutkimuksellinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Björk, Pekka

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Opinnäytetyön aiheena on rikoslain 24 luvun 9§:n mukainen kunnianloukkaus. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kunnianloukkauksen tunnusmerkistöä, rajoitussäännöksiä sekä sitä, miten kunnianloukkausta on sovellettu Suomen oikeuskäytännössä. Tutkimuksessa on selvitetty myös kunnianloukkauksen ja sananvapauden välistä rajaa. Tutkimusmenetelmänä on käytetty lainopillista tutkimusmenetelmää. Keskeisimpinä lähteinä on käytetty hallituksen esityksiä, korkeimman oikeuden ratkaisuja sekä oikeuskirjallisuutta.

Kunnianloukkauksen tunnusmerkistö voi täytyä millä tahansa tavalla tai välineellä esitetyllä ilmaisulla, joka on valheellinen tai muuten halventava, ja on omiaan aiheuttamaan vahinkoa, kärsimystä tai halveksuntaa. Kyseessä voi olla myös halventava teko tai ele. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä esimerkiksi perätön väite toisen syyllistymisestä rikokseen on useasti täyttänyt kunnianloukkauksen tunnusmerkistön. Tunnusmerkistön täyttymisen kannalta ei ole merkitystä, kuinka suuren joukon tietoon ilmaisu tulee. Rajoitussäännösten tarkoituksena on mahdollistaa julkisen toiminnan ja vallankäytön arvostelu sekä yhteiskunnallisesti merkittävä keskustelu.

Julkisuuden henkilöiden tulee kestää yksityistä ihmistä enemmän oman toiminnan arvostelua. Vallankäyttäjien ja yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuvien henkilöiden sananvapauden rajoittamisen kynnyks on korkeampi, mutta toisaalta yksityiselämän ja kunnian suoja kapeampi kuin yksityishenkilöillä. Myös toimittajien ja median sananvapautteen puuttumisen tulee olla perusteltua, ja sitä säädellään erillisellä lailla.

Sivumäärä: 34 sivua

Tarkastuskuukausi ja vuosi: kesäkuu 2022

Avainsanat: kunnianloukkaus, sananvapaus, lainoppi, oikeuskäytäntö

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
1.1 Johdatus aiheeseen	3
1.2 Tutkimuskysymykset.....	3
1.3 Tutkimusmenetelmä.....	5
1.4 Aiemmat tutkimukset.....	6
1.5 Työn rakenne	6
2 KUNNIA OIKEUTENA	7
2.1 Kunnia oikeutena nykyaikana	7
2.2 Säädöksen taustaa	8
2.3 Läheiset nimikkeet	9
2.4 Käsitteiden määrittelyä.....	10
3 KUNNIANLOUKKAUKSEN TUNNUSMERKISTÖ	11
3.1 Tunnusmerkistö.....	11
3.2 Rajoitussäännökset.....	13
3.3 Törkeä kunnianloukkaus	16
3.4 Syyteoikeus ja rangaistussäännökset	17
3.5 Käännetty todistustaakka.....	18
4 SANANVAPAUS.....	19
4.1 Sananvapauden suoja	19
4.2 Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä.....	20
5 KORKEIMMAN OIKEUDEN RATKAISUKÄYTÄNTÖ	22
5.1 KKO 2022:1 Arvostelun kohdistuminen poliittiseen toimintaan	22
5.2 KKO 2021:45 Loukkaavan väitteen todenperäisyys	23
5.3 KKO 2007:70 Arvostelun kohdistuminen toimintaan tai henkilöön	25
5.4 KKO 2013:100 Toimittajan sananvapaus ja syyttömyysolettama	26
6 TULOKSET	28
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	29
8 POHDINTA	31
LÄHTEET	33

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aiheeseen

Uutisissa ja sosiaalisessa mediassa on jatkuvasti paljon otsikoita liittyen siihen, mitä saa sanoa ja mitä ei. Välillä kirjoittaja on tullut loukatuksi itseensä kohdistuvan kirjoituksen tai muun vastaavan takia, ja välillä puolestaan johonkin vähemmistöryhmään kohdistuvan mielipiteen takia. Myös media ottaa jatkuvasti kantaa siihen, mitä saa sanoa ja kuka saa sanoa. Sananvapaus on tärkeä perusoikeus, ja sen tutkiminen on aina ajankohtaista.

Sananvapaus on edellytys avoimelle yhteiskunnalliselle keskustelulle. Asioista pitää pystyä puhumaan, vallankäyttäjiä arvostelemaan ja mielipiteitä pitää pystyä jakamaan. Oma perusoikeuttaan ei kuitenkaan voi käyttää niin, että se loukkaisi jonkun toisen perusoikeuksia, kuten kunnian tai yksityisyyden suojaa. Tällaisissa tilanteissa saattaa syyllistyä esimerkiksi kunnianloukkaukseen.

Nykyaikaisen kunnianloukkauksen tapahtumapaikkana on usein internet tai media. Tapahtumaympäristö ja sen myötä myös rikoksen tekotavat muuttuvat jatkuvasti, eli aihe on ajankohtainen. Kunnianloukkauksrikosten määrä on kasvussa ja kasvamiseen on osaltaan vaikuttanut erilaisten sosiaalisen median alustojen jatkuva kehittyminen. Kunnianloukkauksrikoksista olevan laajan uutisoinnin perusteella media ja kansalaiset pitävät kunnian suojaa ja toisaalta sananvapautta tärkeinä oikeuksina. Kunnianloukkauksesta syyttämällä sekä oikeuskäytännön avulla vedetään jatkuvasti rajaa sananvapauden käyttämisen ja rikoksen välille. Näiden kahden oikeuden tärkeyttä suhteessa toisiinsa punnitaan oikeuskäytännössä. Kunnianloukkaus on siis tärkeä väline sananvapauden rajojen testaamiselle.

Poliisin työharjoittelun rikostutkinnan jaksolla minulle tuli vastaan useita tilanteita, joissa yhtenä tutkittavista nimikkeistä oli kunnianloukkaus. Kunnianloukkaus oli usein kirjattu rikosilmoitukseen pienellä kynnyksellä, ja koski yleensä tavallisia riitatilanteita, joissa on ollut haukkumista ja solvaamista. Suurin osa kunnianloukkauksista päätettiin esitutkinnan aikana, sillä asianomistaja peruutti sen osalta rangaistusvaatimuksensa. Haluan opinnäytetyössä perehtyä paremmin siihen, milloin nimike tulee todellisuudessa sovellettavaksi tuomioistuimessa.

1.2 Tutkimuskysymykset

Yhtenä päätutkimuskysymyksenä opinnäytetyössä on se, milloin kunnianloukkauksrikoksen tunnusmerkistö täyttyy ja milloin ei. Tämä on olennainen kysymys niin poliisin, syyttäjän kuin tuomarin osalta. Poliisi joutuu pohtimaan, milloin kunnianloukkaus tulisi lisätä nimikkeeksi rikosilmoitukseen tai esitutkintaan. Syyttäjä ja tuomari arvioivat näytön riittävyttä ja tunnusmerkistön täyttymistä. Pääkysymykseen vastaamiseksi tutkimuksessa selvitetään vastauksia tunnusmerkistöön liit-

tyviin alakysymyksiin. Kunnianloukkauksen lakiin kirjatun tunnusmerkistön tekotapa ”muutoin halventaa toista” on sanamuodoltaan hyvin avoin, ja tutkimuksessa on alakysymyksenä tarkoitettu selvittää, mitä se voi pitää sisällään, ja millaisissa käytännön tilanteissa sen katsotaan täyttyneen.

Kunnianloukkauksen tunnusmerkistöön liittyen Rikoslain 39/1889 24 luvun 9 § 4 momentissa on rajoitussäännös, jonka mukaan kunnianloukkaus ei täyty silloin, kun kyse on politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa tehtävässä tai vastaavassa toimimiseen liittyvästä arvostelusta. Toisena alakysymyksenä kunnianloukkauksen tunnusmerkistöön liittyen tutkimuksessa selvitetään oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden avulla sitä, minkälaisissa tilanteissa tämä rajoitussäännös tulee sovellettavaksi, eli mikä lasketaan siinä tarkoitetuksi julkisessa tehtävässä tai muussa vastaavassa tehtävässä tapahtuvaksi menettelyksi, jolloin arvostelua tulee kestää tavallista enemmän. Käsiteltävänä on myös toinen kunnianloukkauksen rajoitussäännös.

Kunnianloukkauksen oikeuskäytäntöön tutustuessani olen törmännyt käänteiseen todistustaakkaan. Kolmantena tunnusmerkistöön liittyvänä alakysymyksenä aion tutkimuksessa selvittää mitä käänteinen todistustaakka tarkoittaa, ja milloin se mahdollisesti tulee kyseeseen kunnianloukkauksirikoksissa.

Toisena pääkysymyksenä tutkimuksessa on rajanveto sananvapauden käyttämisen ja kunnian loukkaamisen välillä, eli sen selvittäminen, mikä on kunnian loukkaamista ja mikä jokaiselle oikeutettua sananvapautta. Sitä varten tulee alakysymyksissä määritellä mitä sananvapaus tarkoittaa, miksi sananvapaus on tärkeää, ja miksi sitä rajoitetaan. Toisena alakysymyksenä sananvapautteen ja kunnianloukkaukseen liittyen on tarkoitus selvittää sitä, kenen oikeuksia sananvapaus suojaa tai kenen oikeuksiin kunnianloukkauksen sääntely vaikuttaa. Kolmantena alakysymyksenä on se, miten yksityishenkilöiden lisäksi median sananvapautta säädellään kunnianloukkauksen näkökulmasta.

Tutkimuksen kolmantena pääkysymyksenä on se, miten oikeuskäytännössä on sovellettu kunnianloukkausta. Korkein oikeus on antanut kunnianloukkaukseen liittyviä ennakkopäätöksiä, jotka ohjaavat tulevaa oikeuskäytäntöä niin tunnusmerkistön täyttymisen kuin rangaistuskäytännönkin osalta. Kunnianloukkaukseen liittyy myös läheisiä samantapaisia oikeuksia turvaavia nimikkeitä, kuten väärä ilmianto tai yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen.

Oikeuskäytännön käsittely on rajattu pääosin Korkeimman oikeuden (KKO) ratkaisuihin ja ulkopuolelle on jätetty alempien oikeusasteiden päätökset, sillä KKO:n ratkaisut toimivat ennakkopäätöksiinä tulevia tapauksia varten. Käsiteltävänä on mahdollisimman tuoreita ratkaisuja, sillä kunnianloukkauksen lakipykälää on muutettu viimeksi 2014, ja myös kunnianloukkauksen tekotavat muuttuvat digitalisaation kehittymisen myötä jatkuvasti.

Tutkimuksen tarkoituksena on siis selvittää ja avata kunnianloukkauksen tunnusmerkistöä sekä selvittää oikeuskäytännön avulla sananvapauden ja kunnianloukkauksen välistä rajaa.

1.3 Tutkimusmenetelmä

Tämä opinnäytetyö on tutkimuksellinen, ja siinä on käytetty lainopillista eli oikeusdogmaattista tutkimusmenetelmää.

Ari Hirvosen mukaan oikeustiede on tiedettä, joka tutkii oikeutta. Oikeustieteellä on ikään kuin kaksi roolia: toisaalta se on itsenäistä tiedettä, ja toisaalta sitä voidaan käyttää oikeuslähteenä juridiikassa. Oikeustiede kuuluu oikeuslähteopin mukaan sallittuihin oikeuslähteisiin. Oikeustieteen tekemistä ohjaavat kuitenkin myös samat tieteellisyyden kriteerit kuin muutakin tiedettä. (Hirvonen 2011, 19, 21)

Oikeustiede jakautuu eri alueisiin, joista lainoppia on pidetty perinteisesti oikeustieteen ydinalueena. Lainopillisessa tutkimuksessa tutkitaan voimassa olevaa oikeutta ja oikeusnormien sisältöä. (Hirvonen 2011, 21.) Tässä opinnäytetyössä tutkitaan kunnianloukkauksrikosta lainopillisesta näkökulmasta, eli kyse on rikoslainopista. Matti Tolvanen kirjoittaa artikkelissaan *Rikosoikeus ja rikollisuuden tutkimus*, että rikoslainopin tehtävänä voidaan pitää rikosoikeudellisten säännösten tulkintaa ja systematisointia. Tolvasen mukaan rikoslainopin juridiikkaa palveleva tehtävä on helpottaa niiden toimintaa, jotka soveltavat oikeusnormeja käytännössä. (Tolvanen 2015, 275)

Lainopissa tulkitaan oikeudellisia tekstejä ja sanonien merkityksiä, joten sen tutkimusmenetelmät ovat tulkinnan menetelmiä. Tulkinnan menetelmien avulla saadaan oikeusnormille merkityssisältö. (Hirvonen 2011, 36.) Lainopillisessa tutkimuksessa oikeuslähteisiin käytetään tulkintametoja, jolloin saadaan tulkintakannanotto, eli tutkimuksen tutkimustulos (eml. 38).

On olemassa vakiintuneita tulkintanormeja, joita lainopissa käytetään. Lakitekstiä tulee tulkita kirjaimellisen sanamuodon mukaisesti, ja ilmaisujen tulkinnassa käytetään arkikielessä vakiintuneita yleiskielen merkityksiä. Mikäli jollakin ilmaisulla on erityinen oikeudellinen merkitys, ilmaisua tulee tulkita sen mukaisesti. Lakitekstin tulkinnan tulee olla systemaattista, eli siinä on huomioitava oikeusnormit sekä oikeudenalan muu teoria, kuten yleiset opit. Historiallisella tulkinnalla lainsäätäjän tarkoitusta selvitetään lain esitöiden avulla. Lakitekstin ilmaisujen yleiskielen mukaista tulkintaa voidaan supistaa tai laajentaa. Tarkoituksellisesti tulkinnassa etsitään se tulkintavaihtoehto, joka edistää parhaiten sääntelyn alkuperäisiä tavoitteita. Objektivisen tulkinnan mukaan lakitekstin tulkinta perustuu vakiintuneeseen oikeuskäytäntöön. (Hirvonen 2011, 39-40)

Oikeusnormit voivat olla keskenään ristiriidassa, ja silloin tutkijan on selvitettävä, mitä normia tilanteessa tulee käyttää. Tällöin voidaan käyttää normiristiriitojen ratkaisunormeja. Niiden mukaan

esimerkiksi hierarkkisesti ylempänä oleva normi syrjäyttää alemman, uudempi normi vanhemman ja erityisnormi yleisnormin. (Hirvonen 2011, 40)

Oikeuslähdeoppi on keskeinen osa lainopillista tutkimusta. Oikeuslähdeoppi säätelee oikeuslähteiden käyttöä ja keskinäistä etusijajärjestystä. Oikeuslähteitä voidaan järjestää keskenään sisällön tai auktoriteettiasema perusteella. Hirvonen viittaa Aulis Aarnion jakoon oikeuslähteiden velvoittavuudesta. Aarnion mukaan oikeuslähteet voidaan jakaa vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin. (Hirvonen 2011, 41-42.) Lain tulkinnasta tekee tieteellistä se, että siinä on käytetty lähteenä oikeuslähteitä oikeuslähdeopin mukaisesti, sekä noudatettu tulkinta- ja ratkaisunormeja. Nämä normit ovat velvoittavia lainopillisessa tutkimuksessa. Lisäksi tutkimuksessa on huomioitava oikeusperiaatteet ja pohdittava niiden suhteita toisiinsa. (Eml. 44, 49.)

1.4 Aiemmat tutkimukset

Kunnianloukkauksesta on kirjoitettu paljon uutisia ja artikkeleita, ja siitä on tehty jonkin verran tutkimuksia. Aiheeseen liittyen on tehty myös opinnäytetöitä. Tutkimuksia löytyy ennen vuoden 2014 lakiuudistusta, jossa pykälään tehtiin pieniä muutoksia, mutta uusimman lain voimassaoloajalta tutkimuksia on melko vähän. Sananvapautta on tutkittu paljon, ja sitä on verrattu muihin rikosnimikkeisiin, kuten kiihottamiseen kansanryhmää vastaan.

Kunnianloukkauksen ja sananvapauden rajanvetoa internetin keskustelupalstoilla on tutkinut Päivi Pylvänen Pro gradu -tutkielmassaan 2013. Pylvänen käsittelee aihetta vuoden 2000 rikoslakiuudistuksen myötä voimaan tulleen lain pohjalta. Pylvänen on tutkinut myös poliisin esitutkintaan tulleita kunnianloukkauksirikoksia vuosilta 2013-2014. (Pylvänen 2013.) Tatu Ahapainen on tutkinut Pro gradu -tutkielmassaan internetissä ja sosiaalisessa mediassa tapahtuvien kunnianloukkausten selvittämismahdollisuuksia ja toimivaltaa (Ahapainen 2017).

Poliisiammattikorkeakoulussa kunnianloukkausta on tutkittu kuolleen kunnian loukkaamisen näkökulmasta. Eveliina Suvisaari tutki Poliisi AMK -tutkinnon opinnäytetyössään 2017 sitä, pitäisikö kuolleen ihmisen solvaaminen tai muu halveksuminen olla kriminalisoitua, kun nykylaissa vain valheellisen tiedon tai vihjauksen esittäminen vainajasta täyttää kunnianloukkauksen tunnusmerkistön (Suvisaari 2017). Jaakko Saksa on tutkinut Poliisi AMK opinnäytetyössään 2021 sananvapautta ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan rikosta (Saksa 2021).

1.5 Työn rakenne

Tässä opinnäytetyössä käydään ensin läpi kunnianloukkaukseen liittyvien säädösten taustoja sekä sananvapauden ja kunnian suojan merkitystä nykyaikana. Kunnianloukkaukseen läheisesti liittyviä muita rikosnimikkeitä käsitellään lyhyesti, kuten yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä sekä

väärää ilmiantoa. Luvussa kolme avataan tarkemmin kunnianloukkauksen tunnusmerkistöä ja siihen liittyviä rajoitussäännöksiä, sekä käsitellään törkeän kunnianloukkauksen tunnusmerkistöä. Kunnianloukkauksen jälkeen perehdytään tarkemmin sanavapauteen ja sitä säätelevään lainsäädäntöön. Luvussa viisi käsitellään neljää kunnianloukkaukseen ja sanavapauteen liittyvää korkeimman oikeuden päätöstä. Lopuksi tutkimustuloksia sekä johtopäätöksiä ja omaa pohdintaa tutkimuksesta.

2 KUNNIA OIKEUTENA

2.1 Kunnia oikeutena nykyaikana

Kunnian suoja on oikeus, jota kunnianloukkausta koskevalla lainsäädännöllä suojellaan. Kunnian suoja on määritelty jokaisen perusoikeudeksi perustuslain yksityiselämän suojaa käsittelevässä 10§:ssä. Pykälän mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Teoksessa *Rikos oikeus* Sakari Melander määrittelee, että kunnia tarkoittaa jokaiselle yksityishenkilölle aina kuuluvaa arvontoa, sekä työn ja toiminnan kautta tulevaa arvostusta. Kunnian loukkaaminen voi aiheuttaa häpäisemistä sekä muunlaista vahinkoa, ja säännöksillä pyritään estämään näitä vahinkoja. (Melander 2022, luku Kunnianloukkaus)

Suomen perustuslainsäädäntöä ohjaa merkittävästi kansainvälinen lainsäädäntö. Suomen perustuslain 10§ on muotoutunut pitkälti Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 8 artiklan ja YK:n kansainvälisiä oikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) 17 artiklan mukaan. EIS 8 artiklassa säädetään oikeudesta nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta, johon kunnian suoja myös liittyy. KP-sopimuksen 17 artiklan mukaan kehenkään ei saa kohdistaa kunniaa tai mainetta loukkaavia hyökkäyksiä. (Viljanen 2011, luku 6. Yksityiselämän suoja; EIS 8 artikla; KP-sopimus 17 artikla.)

Perusoikeudet ovat yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjä perusarvoja (HE 309/1993, 29). Perustuslain mukaan julkisen vallan tulee turvata perusoikeuksien sekä ihmisoikeuksien toteutuminen. Julkisen vallan tulee siis kunnioittaa perusoikeuksia, suojella niitä, sekä taata niiden toteutuminen. (Tapani ym. 2019, 77.) Perusoikeudet ovat yksilöiden oikeuksia, ja ne kuuluvat jokaiselle luonnolliselle henkilölle. Oikeushenkilöt voivat nauttia perusoikeuksien suojaa välillisesti niissä toimivien luonnollisten henkilöiden kautta. Perusoikeuksien suojan ulkopuolelle jäävät julkisyhteisöt, kuten valtiot, kunnat ja julkisoikeudelliset laitokset. (Viljanen 2011, luku 2. Perusoikeuksien soveltamisala)

Kunnianloukkausrikosten käsittelyssä voi tulla tilanteita, joissa kaksi perusoikeutta on vastakkain, toisaalta kunnian ja yksityiselämän suoja ja toisaalta sananvapaus. Oikeudet tulee ottaa huomioon yhtäläisesti. Jos kaksi perusoikeutta on vastakkain, tulee pyrkiä löytämään sellainen ratkaisu, jossa

molempien oikeudet toteutuisivat mahdollisimman hyvin. (Viljanen 2011, luku 3. Perusoikeuksien rajoittaminen)

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2020 poliisin tietoon tuli noin 5 000 kunnianloukkausta. Määrä on 9 prosenttia edellisvuotta enemmän. (Tilastokeskus, 2021.) Vuonna 2018 kunnianloukkauksia kirjattiin 4 400. Suunta on siis ollut kasvava. (Tilastokeskus, 2018.) Suuri osa kunnianloukkauksista ei kuitenkaan päädy poliisin esitutkintaa pidemmälle. Päivi Pylväsen tutkimuksen mukaan vuosina 2013 ja 2014 noin puolet kunnianloukkausepäilyjen esitutkinnoista oli päätetty ilman, että ne olisivat menneet syyttäjälle syyteharkintaan. Suurimpia syitä esitutkinnan päättymiselle oli se, että asianomistaja peruutti rangaistusvaatimuksensa, yleisen tai yksityisen edun puute tai teon vähäisyys. Tutkimuksen tekoaikana syyttäjälle syyteharkintaan oli päätyneet molempina vuosina vain noin kymmenesosa rikosilmoituksista. (Pylvänen 2015, 20-21)

Kunnianloukkauksrikokset ovat usein tyypiltään sellaisia, että niiden tutkinta voidaan päättää tai juttu voidaan ohjata sovitteluun jo esitutkintavaiheessa. Kunnianloukkaustapaukset sopivat usein rikosasioiden sovitteluun, sillä ne ovat yleensä tekotavoiltaan yksinkertaisia ja kevyitä. (Ahapainen 2017, 34.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan vuonna 2020 sovitteluun ohjattiin 797 kunnianloukkausta, mikä oli 5,8% kaikista sovittelussa käsitellyistä rikoksista (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2021).

2.2 Säädöksen taustaa

Kunnianloukkaus nykyisenlaisena tuli rikoslakiin (RL) vuoden 2000 rikoslain kokonaisuudistuksen myötä. Ennen sitä voimassa ollessa laissa (RL 39/1889) nykyisen kunnianloukkauksen tunnusmerkistön täyttävät teot oli kirjattu useampaan pykälään ja koottu yhteen kunnianloukkausta käsittelevään lukuun. Nykyinen kunnianloukkaus oli säännöksissä eroteltu herjaukseen, solvaukseen ja kuolleen muiston häpäisemiseen. Herjauksessa kyse oli perättömän väitteen esittämisestä, esimerkiksi väittämällä toisen olevan syyllistynyt johonkin rikokseen, mistä voi aiheutua halveksintaa tai muuta kärsimystä. Rangaistusasteikko vaihteli sen mukaan, onko herjaus esitetty vailla parempaa tietoa vai ei. Solvauksessa oli kyse muusta loukkaamisesta, joka voi olla esimerkiksi häpäisevä lause tai muu halventava teko. Kuolleen henkilön muiston häpäisemiseen saattoi syyllistyä esittämällä vainajasta perättömän halventavan väitteen.

Vuonna 2000 voimaan tulleessa uudistetussa rikoslaissa (RL39/1889, uudistus 531/2000) kunnianloukkauspykälä tuli lähes nykyiseen muotoonsa. Erillisistä säännöksistä herjaukselle ja solvaukselle luovuttiin. Hallituksen esityksen mukaan kunnianloukkauksen tunnusmerkistöt olivat olleet vaikeaselkoisia ja vanhentuneita, joten ne koottiin yhdeksi pykäläksi (RL 24:9). Samaan lukuun tuli myös säädös törkeästä kunnianloukkauksesta (RL 24:10) ja yksityiselämää loukkaavan tiedon leviittämisestä (RL 24:8). (HE 184/1999, 4)

Kunnian tai yksityiselämän suoja ei saa kuitenkaan rajoittaa tavallisten kansalaisten oikeutta saada tietoa liittyen yhteiskunnallisesti merkittäviin asioihin, kuten poliittiseen tai taloudelliseen vallankäyttöön tai heidän elämäänsä keskeisesti vaikuttavaan päätöksentekoon. Yhteiskunnallisen keskustelun sekä tieteeseen ja taiteeseen ym. kohdistuvan kritiikin on oltava mahdollista. Tämän takia kunnianloukkaukseen säädettiin vuonna 2000 myös rajoitussäännös, jonka mukaan julkisessa tehtävässä, kuten politiikassa tai elinkeinoelämässä toimiessa tulee sietää enemmän julkiseen menettelyyn kohdistuvaa arvostelua. Se ei saa kuitenkaan ylittää selvästi sitä, mitä pidetään yleisesti hyväksyttävänä. (HE 19/2013, 41, 48)

Nykyinen rikoslain muoto kunnianloukkauksesta on tullut voimaan 1.1.2014 (RL 39/1889, uudistus 879/2013). Tällöin pykälään lisättiin toinen rajoitussäännös, joka koskee yleisesti merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyjä ilmaisuja, ja perusmuotoisen kunnianloukkauksen rangaistusasteikosta poistettiin vankeusrangaistus. Vankeusuhka jäi kunnianloukkauksen törkeään tekemuotoon. Hallituksen esityksen mukaan tässä uudistuksessa pyrittiin ottamaan aiempaa paremmin huomioon Euroopan ihmisoikeussopimus ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisukäytäntö, jossa on painotettu sananvapautta ja ilmaisuvapautta Suomen aiempaa oikeuskäytäntöä enemmän. (HE 19/2013, 5,48)

2.3 Läheiset nimikkeet

Rikoslain (39/1889) 24 luvun 8§:ssä säädetään yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä. Säädos on monelta osin samantapainen kuin kunnianloukkaus, ja myös lainvalmistelutyöt ovat osin yhteneviä. Yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiseen voi syyllistyä, jos oikeudettomasti toimittaa joukkotiedotusvälineellä tai muutoin lukuisten ihmisten saataville tiedon, vihjauksen tai kuvan, joka on omiaan aiheuttamaan halveksuntaa, vahinkoa tai kärsimystä. Siinä on samanlaiset rajoitussäännökset julkisessa tehtävässä toimimiseen ja yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseen liittyen kuin kunnianloukkauksessa. Erona kunnianloukkaukseen on se, että esitetty tieto, vihjaus tai kuva on lähtökohtaisesti totuudenmukainen, ja koskee nimenomaan henkilön yksityiselämää. Yksityiselämään kuuluvaksi on säädetty muun muassa arkaluonteiset tiedot terveydestä, perheestä ja vapaa-ajasta. Julkisuuden henkilöillä ja vallankäyttäjillä yksityiselämän suoja on suppeampi kuin tavallisilla kansalaisilla. (HE 19/2013, 38) Yksi esitetty väite tai lausuma voi lähtökohtaisesti täyttää joko kunnianloukkauksen tai yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen tunnusmerkistön, mutta ei molempia. Jos lausumia on esitetty useita samassa yhteydessä, voi eri lausumien osalta täytyä eri nimikkeet, ja sitä kautta saman esitys voi täyttää molempien rikosten tunnusmerkistöt. (Eml., 47)

Vanha herjaussäädos sekä kunnianloukkauksen 1 momentin ykköskohta voi täytyä, jos perättömästi väittää toisen syyllistyneen johonkin rikokseen. Tällöin voi täytyä myös rikoslain 15 luvun

6§:n väärä ilmiäntö. Erona kunnianloukkauksen ja väärän ilmiannon välillä on se, että väärässä ilmiannossa tieto on annettava nimenomaan viranomaiselle tai tuomioistuimelle. Tällöin pitää myös aiheutua vaara siitä, että kohdehenkilö joutuu pakkokeinojen kohteeksi, syytteesen tai saa rikosoikeudellisen seuraamuksen. Väärä ilmiäntö ja kunnianloukkaus eivät sulje toisiaan pois, ja ne voivat täytyä myös samanaikaisesti, esimerkiksi Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2013:15 vastaan syytettiin molemmista rikoksista samanaikaisesti. (KKO 2013:15)

Kiihottaminen kansanryhmää vastaan rikoksesta säädetään rikoslain 11 luvun 10§:ssä. Sen mukaan, jos asettaa yleisön saataville tai levittää viestiä, tietoa tai mielipidettä, jossa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää esimerkiksi rodun, etnisen alkuperän uskonnon tai muun vastaavan syyn takia, voi syyllistyä kiihottamiseen kansanryhmää vastaan. Pykälässä ei edellytetä, että teosta aiheutuisi vahinkoa. Rikos poikkeaa kunnianloukkauksesta muun muassa siten, että kohteena on joku pykälässä mainitun ominaisuuden omaava kansanryhmä. Kunnianloukkaus ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan voivat täytyä myös samanaikaisesti yhdessä teossa. (HE 184/1999, 34)

2.4 Käsitteiden määrittelyä

Syyttömyysolettama on keskeinen oikeudenkäynnin periaate. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6.2 artiklassa säädetään, että jokaista rikoksesta epäiltyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Syyttömyysolettama on keskeinen edellytys rikoksesta epäillyn oikeusturvan toteutumiseksi. (Korkein oikeus 2020.) Syyttömyysolettama sisältää sen, että epäselvissä tapauksissa tuomioistuin tulkitsee näyttöä syytetyn eduksi, todistustaakka on syyttäjällä, ja syytetyllä on oikeus esittää vastanäyttöä. (Jokela 2018, 34) Kunnianloukkauksessa syyttömyysolettamaan tulee kiinnittää erityistä huomiota silloin, kun vastaajaa edellytetään osoittamaan näyttöä tosiasiaväitteensä tueksi.

Todistustaakka tarkoittaa velvollisuutta näyttää toteen ne seikat, joihin syyte perustuu. Todistustaakka on rikosasiassa sen kantajalla, eli syyttäjällä ja asianomistajalla. Syyttäjän todistustaakka on keskeinen osa syyttömyysolettamaa. Todistustaakka kattaa sekä rikoksen tunnusmerkistön että vaadittavan tahallisuuden. (Jokela 2018, 680-681)

Valtakunnansyyttäjä on Suomen ylin syyttäjä. Tämänhetkisenä valtakunnansyyttäjänä toimii Raija Toiviainen, ja apulaisvaltakunnansyyttäjänä Jukka Rappe. Valtakunnansyyttäjällä on merkittävä rooli syytteen nostamisessa liittyen muun muassa sananvapausrikoksiin ja terrorismirikoksiin. Lisäksi valtakunnansyyttäjä edustaa syyttäjiä korkeimmassa oikeudessa. (Syyttäjälaitos, luettu 4.4.2022)

3 KUNNIANLOUKKAUKSEN TUNNUSMERKISTÖ

3.1 Tunnusmerkistö

Kunnianloukkauksesta säädetään Rikoslain 39/1889 24 luvun 9§:ssä (uudistettu 879/2013). Pykälän mukaan: *”Joka 1) esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka 2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla halventaa toista, on tuomittava kunnianloukkauksesta sakkoon.*

Kunnianloukkauksesta tuomitaan myös se, joka esittää kuolleesta henkilöstä valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan kärsimystä ihmiselle, jolle vainaja oli erityisen läheinen.

Edellä 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuna kunnianloukkauksena ei pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa taikka näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa ja joka ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Kunnianloukkauksena ei myöskään pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.”

Hallituksen esityksen mukaan pykälän ensimmäisen momentin 1 ja 2 kohdat kuvaavat vanhoja säännöksiä herjauksesta ja solvauksesta (HE 184/1999, 5). Ensimmäisen momentin kohdassa 1 on kyse perättömästä tiedosta tai tietoa muistuttavasta vihjauksesta, joka on omiaan aiheuttamaan vahinkoa, kärsimystä tai halveksuntaa. Jotta tätä kohtaa voidaan soveltaa, esitetyn asian on oltava nimenomaan paikkaansa pitämätön, ja väitteen valheellisuus on periaatteessa todistettavissa jälkikäteen. Jos väite pitää paikkansa, teko voi olla rangaistava esimerkiksi yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisenä. (Eml. 33)

Sanamuodon mukainen tiedon tai vihjauksen esittäminen voi hallituksen esityksen perusteella olla mitä vaan esittämistä. Kunnianloukkaus voidaan esittää muun muassa kirjallisesti, suullisesti, sähköisessä muodossa tai kuvan muodossa. Sen sisällölle ei ole vaatimuksia, mutta lain valmistelutöistä ilmenee, että se voi olla esimerkiksi väite rikokseen syyllistymisestä tai joku terveydentilaan liittyvä perätön tieto. (HE 184/1999, 33-34)

Tiedon tai vihjauksen esittämisen tulee olla omiaan aiheuttamaan vahinkoa, kärsimystä tai halveksuntaa. Konkreettista vahinkoa ei siis välttämättä tarvitse syntyä. Vahingon määrää arvioidaan ob-

jektiiivisesta näkökulmasta, ja lähtökohtana tulee olla esitetyn ilmaisun luonne, eikä niinkään loukatun reaktio tapahtuneeseen. Aiheutettu vahinko voi olla taloudellista tai muuta vahinkoa. Muuksi vahingoksi voidaan laskea esimerkiksi ihmissuhteiden katkeaminen tai luottamustehtävän menettäminen. Kärsimystä ja halveksuntaa tulee arvioida niin ikään objektiivisesti siten, miten suurimman osan ihmisistä yleisesti ajateltaisiin tilanne kokevan. (HE 184/1999, 31-32)

Kakkoskohdan mukaan kunnianloukkaukseen voi syyllistyä myös muulla tavalla halventamalla. Hallituksen esityksen mukaan se voi olla mikä tahansa toisen kunniaa loukkaava teko, esimerkiksi ilme, ele tai kosketus (HE 184/1999, 34). Turun hovioikeus on todennut tuomiossaan THO:2016:4, että virvoitusjuoman heittäminen toisen henkilön päälle yleisötilaisuudessa täyttää kakkoskohdan muun halventamisen (THO 2016:4). Tätä kohtaa voitaisiin myös soveltaa, jos esitetyn tiedon tai vihjauksen todenperäisyys ei ole selvitettävissä, tai sen todenperäisyyden määrittäminen ei ole järkevää. Kyseeseen voi tulla myös totuudenmukainen tieto tai vihjaus, jos sen tarkoituksena on ollut loukata tai halventaa toista. (HE 19/2013, 45)

Vaasan hovioikeus on päätöksessään 22/112393 (vailla lainvoimaa 25.03.2022) todennut kunnianloukkauksen 1 momentin 2 kohdan mukaiseksi muuksi halventamiseksi koulukiusaamisena tapahtuneen asianomistajaan puolen vuoden ajan kohdistuneen yökkimisäänten tekemisen sekä toistuvat ilmaiset ”hyi helvetti” ja ”hyi vittu”. (Surakka 2022)

Kunnianloukkauksen osalta ei ole tarkkaan määritelty, kuinka ison henkilömäärän tieto tai vihjaus on pitänyt saavuttaa, tai kuinka ison joukon saavutettavissa sen on pitänyt olla. Myös kahden henkilön välinen loukkaus voi toteuttaa kunnianloukkauksen tunnusmerkistön. Tällöin teon ei voi ajatella aiheuttavan halveksuntaa tai yleensä vahinkoakaan, mutta toisaalta se voi hyvinkin aiheuttaa kärsimystä loukatulle. (HE 184/1999, 33-34) Kunnianloukkauksen on tultava ainakin loukatun itsensä tietoon. (HE 19/2013, 45)

Koska kunnianloukkauspykälän sanamuoto on ”häneen” ja ”toista”, voidaan ajatella, että kunnianloukkaus voi kohdistua vain luonnolliseen henkilöön. Ennen vuoden 2000 lakimuutosta kunnianloukkauksesta on tuomittu myös niin, että loukkaus on kohdistunut oikeushenkilöön, mutta hallituksen esityksessä se on täsmennetty koskemaan vain luonnollista henkilöä. Jos kunnianloukkauksen kohteena on joku ryhmä, esimerkiksi hallitus, voivat kaikki sen jäsenet erikseen olla asianomistajina. (HE 184/1999, 34.) Joissain tapauksissa luonnollinen henkilö voidaan yhdistää niin vahvasti oikeushenkilöön, että oikeushenkilön loukkaamisen voidaan ajatella loukkaavan myös tätä luonnollista henkilöä. Näin voisi olla esimerkiksi pienen yrityksen tai henkilöyrityksen kohdalla, jossa yrityksen omistaja on selkeästi yrityksen keulahahmo. Näin ollen oikeushenkilökin voi saada välillistä kunnian suoja. (HE 19/2013, 45.) Kunnianloukkaus yksiköityy loukattuun henkilöön, eli yhdellä

kunnianloukkauksella voi olla vain yksi asianomistaja. Jos useaa henkilöä on loukattu samalla teolla, on kyseessä useampi kunnianloukkausrikos. (Eml. 47)

Kunnianloukkaukseen voi syyllistyä myös esittämällä valheellisen tiedon tai vihjauksen kuolleesta henkilöstä. Tällöin asianomistajana on joku vainajalle erityisen läheinen ihminen, joka voi olla esimerkiksi leski, sukulainen, samassa taloudessa elänyt avopuoliso, tai pitkäaikainen työkaveri. Asianomistajan on oltava ollut samaan aikaan elossa vainajan kanssa. Pykälässä säädetään vain valheellisen tiedon tai vihjauksen rangaistavuudesta, eli kuolleen henkilön solvaaminen ei ole lain mukaan rangaistavaa. Teon on myös oltava omiaan aiheuttamaan kärsimystä asianomistajalle. (HE 184/1999, 35-36)

Kunnianloukkaus edellyttää tahallisuutta. Peittämisperiaatteen mukaan tahallisuuden tulee kattaa koko tunnusmerkistö, eli tekijän tulee olla tietoinen kaikista tunnusmerkistön täyttymiseen vaikuttavista olosuhteista sekä teon seurauksista. (Tapani ym. 2019, 264) Kunnianloukkauksessa sovelletaan yleisiä tahallisuuden sääntöjä. Näin ollen kunnianloukkauksen tekijän on oltava tietoinen myös väitteensä valheellisyydestä. Jos tekijällä on ollut vahva syy ajatella väitteensä olevan tosi, ei häntä voi rangaista ainakaan ensimmäisen momentin ykköskohdan perusteella. Tekijän on myös oltava tietoinen, että teko on omiaan loukkaamaan kohdehenkilöä, tai pidettävä loukkaantumista vähintäänkin varsin todennäköisenä seurauksena. (HE 19/2013, 46)

Kunnianloukkauksipykälää ei ole tarkoitettu sovellettavaksi kaikissa riitatilanteissa, joissa joku esittää loukkauksia. Kunnianloukkauksessa taustalla on usein kiihtynyt mielentila ja osapuolten välistä provosointia, ja loukkausten vaihto onkin usein molemminpuolista. Loukatun oma käytös voi myös vaikuttaa tekoon. Jos molemmat tai kaikki osapuolet ovat esittäneet yhtä lailla rangaistavia solvauksia, eikä ensisijaista syyllistä voida määrittää, ei välttämättä ole järkevää tuomita kenellekään rangaistusta. Näissä tapauksissa voidaan huomioida rikoslain 6 luvun 12§:n 1 momentin 3 kohdan säännös anteeksiannettavuudesta, ja jättää rangaistus tuomitsematta. Kunnianloukkauksissa rangaistus voidaan jättää tuomitsematta myös vähäisyysperusteella rikoslain 6 luvun 12§:n 1 momentin 1 kohdan mukaan. (HE 19/2013, 46)

3.2 Rajoitussäännökset

Julkisessa tehtävässä tai toiminnassa tulee lain mukaan sietää enemmän toimintaan liittyvää arvostelua kuin yksityishenkilönä. Kunnianloukkauksipykälän (RL 24:9) kolmannen momentin rajoitussäännöksen mukaan politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa tai muussa vastaavassa julkisessa tehtävässä toimimiseen liittyvää arvostelua ei pidetä kunnianloukkauksena, kunhan se ei selvästi ylitä sitä, mitä pidetään yleisesti hyväksyttävänä. Tämä koskee kuitenkin vain 1 momentin 2 kohdan mukaista halventamista, eli loukkaavaa valheellista tietoa tai vihjausta ei saa esittää julkisuuden henkilöstäkään. Rajoitussäännös on lisätty kunnian-

loukkaukseen perustuslakivaliokunnan lausunnon PeVL 36/1998 edellyttämänä, ja sen tarkoituksena on mahdollistaa yhteiskunnallinen keskustelu sekä tieteeseen ja taiteeseen kohdistuva kritiikki ja arvostelu. (HE 19/2013, 47)

Hallituksen esityksen mukaan julkisessa tehtävässä toimivia ovat lainkohdassa lueteltujen lisäksi esimerkiksi työmarkkinajärjestöjen ja muiden etujärjestöjen valtaa käyttävät toimijat. (HE 19/2013, 41.) Perustuslakivaliokunnan launnossa on mainittu edellä mainittuihin rinnastettavina tehtävinä myös kulttuurielämä sekä huippu-urheilu. Rinnastettavuus edellyttää, että tehtävä on lainkohdassa lueteltujen kanssa samankaltainen lain tavoitteisiin liittyen, eli erityisesti yhteiskunnallisen merkityksen tai vallankäytön kannalta. (PeVL 36/1998, 3)

Arvostelu-oikeus koskee nimenomaan menettelyä yhteiskunnallisesti merkittävässä tehtävässä. Mitä henkilökohtaisemmaksi ja henkilön ominaisuuksiin liittyväksi arvostelu menee, sitä lähempänä se on kunnianloukkausta. Arvostelu on lisäksi sallittua vain kyseisen henkilön toimintaan liittyen, eli esimerkiksi perheen tai lähipiirin arvostelu ei ole hyväksyttävää. (HE 19/2013, 42, 48)

Kuten hallituksen esityksessä todetaan, on selvää, että julkisessa tehtävässä toimimiseen liittyvä arvostelu voi olla loukkaavaa arvosteltavaa kohtaan. Loukkaaminen ei kuitenkaan saa olla arvostelun tarkoituksena. Loukkaustarkoituksesta voi kertoa esimerkiksi se, jos merkitykseltään vähäpätöistä asiaa tarkoituksella arvostellaan erityisen näyttävästi tai liioitellen, tai jos arvostelu jatkuu kohtuuttoman pitkään. (HE 19/2013, 48)

Oikeuskansleri on käsitellyt ratkaisussaan OKV/363/1/2019 kunnianloukkauksen rajoitussäännöksiä. Tapauksessa ministeri on blogikirjoituksessaan arvostellut valtiosääntöoikeuden asiantuntijoita ja erityisesti kantelun tehnyttä professoria ja hänen poliittista toimintaansa. Ministeri on käyttänyt asiantuntijoista muun muassa ilmaisua *”Perustuslakitalebanit verhoavat omat ideologiset tavoitteensa asiantuntijuuden valekaapuun”*. Ratkaisussa on otettu huomioon ministerin asema ja se, että blogiteksti, jossa lausuma oli esitetty, liittyi olennaisesti hänen työhönsä ministerinä. Näin ollen kyse on poliittisesta ja yhteiskunnallisesta keskustelusta, ja sananvapauden rajoittamisen välttämättömyyttä on pohdittava tarkasti. Oikeuskanslerin mukaan perustuslakivaliokunnan kuulemalla asiantuntijalla on riittävän merkittävä yhteiskunnallinen asema siihen, että kunnianloukkauksen 3 momentin mukaista arvostelua on voitava kohdistaa hänen toimintaansa. (OKV/363/1/2019, 11-12)

Ratkaisussa tarkastellaan erityisesti sanan *”perustuslakitalebani”* käyttöä. Koska Afganistanin talebanit ovat väkivaltainen ääriliike, johon liittyy vakaviakin rikoksia ja ihmisoikeusloukkauksia, nimitystä voidaan pitää loukkaavana. Ministerin käyttämien ilmaisujen epäasiallisuudesta ja loukkaavuudesta huolimatta oikeuskansleri päätyi siihen, että ne eivät selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää 3 momentin mukaisesti yleisesti hyväksyttävänä. Oikeuskansleri katsoi, että asiayhteyden perusteella arvostelun tarkoituksena oli ollut yhteiskunnallisen asian käsitteleminen, eikä henkilöön koh-

distuva halventaminen. Ilmaisut kuitenkin ylittivät sen, mikä olisi ollut 4 momentin mukaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa tarpeen, ja ne kohdistuivat osalta myös asiantuntijaan ihmisenä. Ministeri sai tapahtuneen osalta moitteita oikeuskanslerilta, mutta siitä ei aloitettu esitutkintaa. (OKV/363/1/2019, 13-15)

Kunnianloukkauksen neljännen momentin rajoitussäännöksen mukaan kunnianloukkaus ei tule kysymykseen silloin, kun kyse on yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitetystä ilmaisusta, jos sen esittäminen sisältö, toisten oikeudet ja olosuhteet huomioon ottaen ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää yleisesti hyväksyttävänä. Säännöksen taustalla on EIT:n oikeuskäytäntö, jossa on painotettu ilmaisuvapautta. Sen mukaan yleistä mielenkiintoa herättävän keskustelun rajoittamisen tulee olla hyväksytysti perusteltua. (HE 19/2013, 43)

Rajoitussäännöstä sovellettaessa ilmaisun tarkoituksena tulee olla nimenomaan yleiseltä kannalta merkittävän asian käsitteleminen. Hallituksen esityksessä on lueteltu esimerkkejä aiheista, joita EIT:n oikeuskäytännön perusteella voidaan pitää yleisesti merkittävinä. Niitä ovat esimerkiksi poliittinen keskustelu, presidentinvaalikampanja, poliisin toimintatavat ja väite poliisin käyttämästä väkivallasta, potilasturvallisuus, vanhustenhuolto, ja jotkin ympäristönsuojeluun liittyvät asiat. Kyse ei siis ole pelkästään politiikkaan tai vallankäyttöön liittyvistä asioista. Se ei kuitenkaan riitä, että jokin asia herättää mielenkiintoa, vaan sen pitää liittyä johonkin yleisesti merkittävään teemaan. Tarkoituksena ei saa olla vain yleisön uteliaisuuden tyydyttäminen. (HE 19/2013, 16-17)

Molemmissa kunnianloukkauksen rajoitussäännöksissä on ehto, että ilmaisu ei saa selvästi ylittää sitä, mitä voidaan pitää yleisesti hyväksyttävänä. EIT:n oikeuskäytäntö sekä lain sanamuodon mukainen tulkinta huomioiden hyväksyttävyyys voidaan siis ylittää, mutta ei selvästi. Tästä on kyse esimerkiksi edellä käsitellyssä oikeuskanslerin ratkaisussa, jossa kunnianloukkauksen ei katsottu täyttyneen. Yleistä hyväksyttävyyttä on mahdoton määritellä sanatarkasti, ja se myös muuttuu koko ajan yhteiskunnan ja sen tapojen muuttuessa. Eri asiayhteyksissä hyväksytään eritasoinen arvostelu, ja kriteerit tulee hakea vakiintuneista toimintamalleista, kuten esimerkiksi EIT:n ratkaisukäytännöstä. (HE 19/2013, 44.) On myös syytä noudattaa arvosteltavaa alaa koskevia pelisääntöjä esimerkiksi kulttuurissa ja politiikassa, sekä hyviä toimintatapoja. Kunniaa ei tule loukata enempää, mikä on toiminnan arvostelun vuoksi välttämätöntä. (Eml, 48)

Kunnianloukkauksen hyväksyttävyyttä arvioitaessa merkitystä on tilanteella, jossa lausuma esitetään. Jos se esitetään nopeassa tilanteessa, kuten haastattelussa, jossa ei ole aikaa miettiä muotoilua tai sanavalintoja, voi ilmaisu olla kärkkäämpi. Kirjalliselta esitykseltä vaaditaan enemmän harkintaa. (HE 19/2013, 49)

3.3 Törkeä kunnianloukkaus

Törkeästä kunnianloukkauksesta säädetään rikoslain 39/1889 24 luvun 10§:ssä. Sen mukaan ”jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitettussa kunnianloukkauksessa aiheutetaan suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomitava törkeästä kunnianloukkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

Törkeä kunnianloukkaus voi tulla kysymykseen vain, jos kunnianloukkaus on tehty esittämällä valheellinen tieto tai vihjaus toisesta, tai muuten halvennettu toista. Kuolleen henkilön kunniaa ei siis voi törkeästi loukata. (HE 19/2013, 47)

Yhtenä kvalifointiperusteena teolla on aiheutettava suurta kärsimystä. Kärsimyksen tulee olla huomattavasti suurempaa kuin perusmuotoisessa kunnianloukkauksessa. Ensisijaisesti suuruutena arvioidaan kärsimyksen intensiteettiä eli voimakkuutta. Kärsimystä voi suurentaa esimerkiksi esitetyn tiedon tai vihjauksen laatu, sen sisältämä ilmaisu väkivallasta loukattua kohtaan, sen saavuttama suuri henkilömäärä tai kärsimyksen pitkäaikaisuus. Joukkotiedotusvälineen käyttäminen tai tiedon laaja levitys ei enää yksinään riitä kvalifointiperusteeksi törkeään tekemuotoon. Jos kunnianloukkaus kohdistuu vihapuheena vähemmistöryhmän edustajaan, aiheutettu kärsimys on yleisesti ajateltuna suurempaa kuin enemmistöryhmään kohdistuessa. (HE 19/2013, 44,49)

Toisena ja vaihtoehtoisena kvalifointiperusteena on aiheutettu erityisen suuri vahinko. Vahinkoa tulee arvioida pääasiassa objektiivisesta näkökulmasta. Vahinko voi olla taloudellista tai muuta vahinkoa, jota ei lasketa edellä mainituksi kärsimykseksi. Menetettyt koulutusmahdollisuudet tai vaikeudet uralla etenemiseen, sekä yhteiskunnallisen arvon menettäminen voivat esimerkiksi olla erityisen suurta vahinkoa. (HE 19/2013, 44)

Törkeän kunnianloukkauksen tulee myös olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kokonaistörkeyteen vaikuttaa muun muassa tiedon esittämisen tarkoitus. Jos tieto on esitetty loukkaamistarkoituksessa aiheuttamaan vahinkoa, eikä merkityksellisen asian käsittelemiseksi, se lisää törkeyttä. Törkeyttä lisää myös rasistinen tai vihapuheen tapainen kielenkäyttö sekä se, kuinka helposti loukatun henkilön pystyy esitetystä ilmaisusta tunnistamaan. (HE 19/2013, 49-50.) Esimerkiksi Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO:2013:100 kokonaisarvioinnin törkeyttä on puoltanut loukatun nimen mainitseminen uutislähetysessä useaan kertaan, sekä hänen kuvansa näyttäminen (KKO:2013:100).

Törkeään kunnianloukkaukseen voidaan soveltaa rikoslain 24 luvun 13§:n mukaisesti oikeushenkilön rangaistusvastuuta. Tätä voidaan soveltaa, jos törkeä kunnianloukkaus on tehty rasistisella tai muulla vihaan liittyvällä motiivilla. (HE 317/2010, 46.) Jos oikeushenkilön toiminnassa on tehty rikos, oikeushenkilö voidaan tuomita maksamaan yhteisösakko (Oikeusministeriö 2020b).

3.4 Syyteoikeus ja rangaistussäännökset

Kunnianloukkaus sekä törkeä kunnianloukkaus ovat asianomistajarikoksia. Tämä tarkoittaa sitä, että poliisi ei saa suorittaa esitutkintaa tai syyttäjä nostaa syytettä kunnianloukkauksesta, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi, eli käytännössä vaadi tekijälle rangaistusta. Kunnianloukkauksessa asianomistaja on luonnollisesti se, kenen kunniaa on loukattu. Jos kyse on kuolleeseen kunnian loukkaamisesta, rangaistusta voi vaatia asianomistajan asemassa oleva henkilö, jolle vainaja oli erityisen läheinen. Kunnianloukkauksen syyteoikeudesta säädetään rikoslain 24 luvun 12 §:ssä. (HE 19/2013, 57)

Valtakunnansyyttäjällä on oikeus nostaa syyte kunnianloukkauksesta tai törkeästä kunnianloukkauksesta, vaikka asianomistaja ei vaatisi syytteen nostamista, jos rikos on tehty käyttämällä joukkotiedotusvälinettä ja erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. Tämä voisi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, jos jokin joukkotiedotusväline syöllistyisi toistuvasti törkeisiin kunnianloukkauksiin ja hyvittäisi asian asianomistajille oikeudenkäynnin ulkopuolisella rahallisella korvauksella. Se, vaatiiko yleinen etu syytteen nostamista, on valtakunnansyyttäjän ratkaistavissa. (Melander 2022, luku Syyteoikeus)

Perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta voidaan tuomita sakkoon. Vuoteen 2014 asti kunnianloukkauksesta saattoi saada sakkoa tai korkeintaan kolmen kuukauden vankeusrangaistuksen, mutta rangaistusasteikkoa lievennettiin Euroopan neuvoston suositusten mukaiseksi. Törkeästä kunnianloukkauksesta voidaan tuomita sakkoon, tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. (HE 19/2013, 47.) Jo ennen vuoden 2014 rangaistusasteikon muutosta, perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta tuomittiin vankeusrangaistus vain erittäin harvoin, ja sitä käytettiin lähinnä törkeissä kunnianloukkauksissa. Rangaistusasteikon muuttamisella ei siis ollut merkittävää käytännön vaikutusta. (Eml, 11)

Rangaistusasteikko vaikuttaa poliisin mahdollisuuksiin käyttää pakkokeinoja rikoksen selvittämisessä. Koska perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta voidaan tuomita vain sakkoon, esimerkiksi kotietsintää tai laite-etsintää ei sen perusteella saa tehdä. Nämä pakkokeinot voisivat hyödyttää esitutkintaa esimerkiksi silloin, jos epäillyn tietokoneelta olisi mahdollista löytää rikokseen liittyvää materiaalia, jota voitaisiin takavarikoida. Kunnianloukkauksen törkeässä tekemuodossa kotietsintä ja laite-etsintä on kuitenkin mahdollista. (HE 19/2013, 21-22)

Kunnianloukkauksesta voidaan määrätä vahingonkorvauksia. Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta on laatinut oikeuskäytännön perusteella suosituksia vahingonkorvauksista, joita voidaan tuomita erilaisista vahingosta. Tuomioistuimella on kuitenkin harkintavalta yksittäistapauksissa. Aineeton vahinko voi olla kipua, särkyä, muuta tilapäistä tai pysyvää haittaa tai kärsimystä. (HE 19/2013, 11) Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositusten mukaisesti kunnianloukkauksesta voidaan

tuomita vahingonkorvauksia 200 - 10 000 euroa. Korvausmäärät riippuvat vahingon vakavuudesta, esitetyn ilmaisun uskottavuudesta sekä siitä, kuinka suuren henkilömäärän tietoon loukkaus on tullut. Jos valheellinen tieto tai muu halventaminen on tullut vähäisen tai rajoitetun henkilömäärän tietoon, korvausta voi saada 200 – 2 000 euroa. Jos teko on ollut erityisen vahingollinen ja se on tullut tai on ollut omiaan tulemaan laajan henkilömäärän tietoon, korvaussuositus on 5 000 – 10 000 euroa. (Oikeusministeriö 2020a, 37, 145)

3.5 Käännetty todistustaakka

Todistustaakka rikosasioissa on rikosasian kantajalla, eli pääsääntöisesti syyttäjällä. Todistustaakasta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3§:ssä. Sahavirran mukaan suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa ollaan yksimielisesti sitä mieltä, että todistustaakka on poikkeuksetta syyttäjällä, ja se kattaa rangaistavuuden kaikki edellytykset. Tietyissä rikostyypeissä on kuitenkin mahdollista hyödyntää käännettyä todistustaakkaa, näitä ovat esimerkiksi talousrikokset. (Sahavirta 2006, 225-226)

Syyttäjän todistustaakka perustuu oikeudenkäymiskaaren lisäksi syyttömyysolettamaan, josta säädetään muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja KP-sopimuksessa. Syyttömyysolettama pitää sisällään sen, että ketään ei kohdella syyllisenä ennen lainvoimaista tuomiota, ja että syyttäjän pitää pystyä toteennäyttämään syyte. Näin ollen käännetyn todistustaakan voisi ajatella olevan teoreettisesti mahdotonta. (Sahavirta 2006, 229-230)

Kunnianloukkauksesta syytetyllä oli ennen vuoden 2000 lakimuutosta lakiin kirjattu oikeus näyttää, että esitetty soimaus pitää paikkansa. Tällöin oli mahdollista välttää rikosvastuu. Vaikka soimaus olisi näytetty todeksi, kunnianloukkauksesta tuomittiin, jos soimauksella oli selvä loukkaamistarkoitus, tai jos jotakin soimattiin rikoksesta, josta hän oli jo saanut rangaistuksen. Nykyään vastaavaa säädöstä ei kunnianloukkauksen lainsäädännössä ole. (HE 19/2013, 4-5)

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1§:n mukaan tuomioistuin arvioi näyttöä tasapuolisesti vapaalla todistusharkinnalla. Saman luvun 6§:n mukaan tuomioistuin voi arvioida asianosaisen menettelyä todisteena, jos hän tuomioistuimen kehotuksesta ei esimerkiksi täydennä tai selvennä esitystään tai ei lausu mitään vastapuolen vaatimuksesta tai sen perusteista. Menettelyä voidaan käyttää näyttönä vastaajan vahingoksi vain sillä edellytyksellä, että se ei loukkaa oikeutta olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen.

Rikoksesta epäillyllä on itsekriminointisuoja, jonka mukaan hänen ei tarvitse puhua totta tai muutenkaan myötävaikuttaa rikoksen selvittämiseen. (Sahavirta 2006, 235.) Sahavirran mukaan oikeuskirjallisuudessa käsitellään vastaajalla olevaa informaatiotaakkaa, joka on eri asia kuin todistustaakka. Informaatiotaakan mukaan vastaajalla on velvollisuus tuoda tuomioistuimen tietoon itsel-

leen edullisia asioita. Jos vastaaja ei näin tee, hän joutuu itse kantamaan menettelystään johtuvat seuraukset. Vastaajalla voidaan ajatella olevan myös selitystaakka. Jos syyttäjä esittää häntä vastaan seikan, jota voidaan käyttää näyttönä, eikä vastaaja selitä sitä mitenkään, voidaan myös tätä menettelyä käyttää näyttönä. (Eml. 238)

Sahavirran mukaa kyse ei kuitenkaan ole varsinaisesta todistustaakan kääntämisestä, sillä todistustaakka kuuluu aina syyttäjälle. Kuitenkin tilanteessa, jossa syyttäjällä on tuomisteiskynnyksen ylittävä näyttö rikoksesta, näyttöä voi horjuttaa vain tuomioistuin tai vastaaja. Tuomioistuimella on oikeus hankkia syyttömyyttä tukevaa näyttöä, mutta jos tällainen näyttö on vain vastaajan omassa tiedossa, on vastaajalle oman etunsa mukaista esittää sitä. (Sahavirta 2006, 240)

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä on aiemmin ollut niin, että vastaaja joutuu esittämään väitteensä tueksi todisteita ennen todistustaakan siirtymistä syyttäjälle (esim. KKO 2013:69 kohta 17 ja KKO 2010:88 kohta 41). EU on sittemmin antanut direktiivin 2016/343 koskien syyttömysolettamaa, jonka mukaan todistustaakan tulee pysyä syyttäjällä, ja syyttömysolettamaa loukataan, mikäli todistustaakka siirtyy vastaajalle. KKO:n mukaan vastaajalta voidaan silti kunnianloukkauksessa edellyttää perusteluja loukkaavan väitteensä totuudenmukaisuudesta, ja perusteluja on arvioitava tapauskohtaisesti. (Melander 2022, luku Kunnianloukkaus)

Korkeimman oikeuden uusimmankin ratkaisukäytännön mukaan kunnianloukkauksesta syytetyllä on luonnollisesti oikeus puolustautua, ja näin ollen esittää näyttöä tosiasiaväitteensä tueksi (KKO 2021:45, kohta 15). Kunnianloukkausrikoksessa punnitaan usein kahta perusoikeutta, asianomistajan oikeutta kunnian suojaan ja toisaalta syytetyn oikeutta sananvapauteen. Jos kunnianloukkauksesta syytettyä ei voisi velvoittaa millään lailla näyttämään väitteensä todenperäisyyttä, voisi asianomistajan kunnian suoja jäädä turvaamatta. Onkin katsottu, että tällainen velvollisuus ei loukkaa kunnianloukkauksesta syytetyn sananvapautta. (Eml. kohta 16.)

Korkein oikeus on tulkinnut EU:n syyttömysolettamadirektiiviä, syyttömysolettamaa ja oikeuskäytäntöä siten, että direktiivillä ei ole ollut tarkoitus estää asettamasta kunniaa loukanneen tosiasiaväitteen esittäjälle velvollisuutta perustella väitteen todenmukaisuutta, eikä velvollisuus tarkoita todistustaakan siirtymistä syytetyille. Tuomitseminen edellyttää aina sen, että syyllisyydestä ei jää varteenotettavaa epäilyä. (KKO 2021:45, kohta 18)

4 SANANVAPAUS

4.1 Sananvapauden suoja

Sananvapaus on kunnian ja yksityiselämän suojan tapaan jokaiselle kuuluva perusoikeus. Siitä säädetään Suomen perustuslain 12§:ssä, jonka mukaan ”*sanavapautteen sisältyy oikeus ilmaista,*

julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä". Median sananvapaudesta säädetään lisäksi laissa sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 460/2003 (Sananvapauslaki). Sananvapauden käsitettä tulee ajatella laaja-alaisesti. Se sisältää perinteisten viestien lisäksi myös muun muassa erilaisten tallenteiden myynnin ja ohjelmien jakelun ja välittämisen. Sananvapauden ulottuvuutta ei tule tulkita liian suppeasti, ja sananvapauden tulee toteutua viestintävälineestä ja viestin sisällöstä riippumatta. (Manninen 2011, luku 8. Sananvapaus ja julkisuus)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa säädetään sananvapaudesta lähes sanatarkkaan samoin kuin Suomen perustuslaissa. Lisäksi siinä säädetään, että koska sananvapauden käyttämiin liittyy myös velvollisuuksia, sitä voidaan lailla säädellä siten, kun on demokraattisen yhteiskunnan toimimiseksi välttämätöntä. Hyvin samantapaisesti säädetään myös KP-sopimuksen 19 artiklassa. (EIS 10 artikla; KP-sopimus 19 artikla)

EIT:n linjausten mukaan sananvapaus on ilmaisun lähtökohta, ja sen rajoittamisen tulee olla enemminkin poikkeus. Medialla on erityisen tärkeä rooli julkisessa keskustelussa sekä valvonnassa. Myös median sananvapaudella on rajansa, koskien esimerkiksi muiden ihmisten oikeuksia ja luotamuksellista tietoa, mutta sen rajoittamisen tulee olla erityisen perusteltua demokraattisessa yhteiskunnassa. Liiottelu ja provosointi on sallittua, ja rikosoikeudellisten seuraamusten pelko ei saisi rajoittaa toimittajien työn tekemistä. (HE 19/2013, 15.) Merkitystä on myös sillä, onko käsiteltävänä sananvapauden kannalta olennaisimpia aiheita, kuten julkisen vallan käyttö tai politiikka, vai jokin reuna-aihe, kuten mainonta (eml. 16).

4.2 Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä

Sananvapauslaki täydentää sananvapauden säädöksiä erityisesti mediaan liittyen. Laki on tullut voimaan vuonna 2004, ja se on korvannut entisen painovapauslain sekä radiovastuulain. Lain yhtenä tarkoituksena on ollut yhtenäistää sananvapauden sääntelyä riippumatta siitä, millä välineellä viestintää tehdään. Sananvapauslain 1§:n mukaan viestintään ei saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä. (HE 54/2002, 35)

Jos yksityinen henkilö perustellusta syystä kokee tulleen loukatuksi joukkotiedotusvälineen aikakautisessa julkaisussa, verkkojulkaisussa tai toistuvasti lähetettävässä ohjelmassa, hänellä on sananvapauslain 8§:n mukaan oikeus saada vastine julkaistuksi samassa julkaisussa. Tämä ei kuitenkaan koske yksittäisiä julkaisuja tai verkkoviestejä. Kerran julkaistavista ohjelmista vaadittuja vastineita ei siis tarvitse julkaista saman julkaisijan toisessa ohjelmassa. Ainoastaan yksilön tunne loukatuksi tulemisesta ei riitä vastineoikeuteen, vaan julkaisun sisällön tulee olla objektiivisesti arvioiduna loukkaava. Loukkaavan väitteen ei tarvitse olla perätön, mutta sen tulee kohdistua asian-

omaiseen henkilöön. Julkaisun tyyli on myös otettava huomioon perusteltua syytä arvioitaessa. (HE 54/2002, 64-65)

Jos julkaisussa on esitetty virheellistä tietoa, itseään koskeva virheellinen tieto on oikeus saada oikaistuksi sananvapausslain 9§:n mukaan, ellei oikaisu ole vähäisyyden vuoksi ilmeisen tarpeetonta. Tämä koskee luonnollisten henkilöiden lisäksi myös oikeushenkilöitä. 10§:n mukaan oikaisun tai vastineen sisältö ei saa olla loukkaava tai lainvastainen. Se tulee 11§:n mukaan julkaista maksutta, ilman aiheutonta viivytystä ja samankaltaisella tavalla kuin alkuperäinen julkaisu, josta se on tehty. Tämän tarkoituksena on se, että mahdollisimman vastaava yleisö tavoittaisi vastineen tai oikaisun kuin se, joka tavoitti alkuperäisen julkaisun. (HE 54/2002, 67.) Mikäli asianomistajalle tarjotaan julkaisussa toteutuneen kunnianloukkauksen jälkeen välittömästi tehokas oikaisumahdollisuus, se tulisi huomioida syyteharkinnassa (HE 19/2013, 47).

Julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan tulee määrätä aikakautisille julkaisuille, verkkojulkaisuille ja ohjelmille vastaava toimittaja. Vastaavan toimittajan tehtäviin kuuluu muun muassa toimintuoston johtaminen ja valvominen, sekä julkaisujen ja ohjelmien sisällöstä päättäminen. Lisäksi vastineiden ja oikaisujen julkaiseminen on vastaavan toimittajan vastuulla. (HE 54/2002, 56.) Rikosoikeudellinen vastuu julkaisusta on sillä, jota voidaan pitää rikoslain säännösten mukaisesti rikoksen tekijänä tai sen osallisena. Yksi tyypillisistä rikoksista, johon joukkotiedotusvälineiden julkaisuilla voi syyllistyä, on kunnianloukkaus. Rikoksesta epäilty määrätty rikoksen teonkuvauksen perusteella, ja kunnianloukkauksessa se voi käytännössä olla julkaisun laatinut toimittaja tai vastaava toimittaja. (Eml. 70-71.) Vastaava toimittaja voi syyllistyä sananvapausslain 13§:n mukaiseen päätoimittajarikkomukseen, jos hän laiminlyö valvonta- ja johtamisvelvollisuutensa siten, että se edistää julkaisun sisältöön perustuvan rikoksen toteutumista. Tunnuksmerkistö on erillinen, mutta rikkomus edellyttää julkaisun aiheuttaman muun rikoksen, kuten kunnianloukkauksen. Mikäli vastaavan toimittajan katsotaan olevan osallinen alkuperäiseen rikokseen, ei häntä voida tuomita lisäksi päätoimittajarikkomuksesta. (Eml. 73)

Sananvapausslain 17§:ssä säädetään verkkoviestin lähettäjä tunnistamistietojen luovuttamisesta viranomaisille, mikäli voidaan todennäköisin syin epäillä viestin julkaisemisen täyttävän rikoksen tunnuksmerkistön. Tuomioistuin voi myös määrätä lainvastaisen verkkoviestin hävitettäväksi (22§) tai määrätä sen jakelun keskeytettäväksi (18§). Sananvapausslain 23§:n mukaan mikäli aikakautisessa julkaisussa, verkkojulkaisussa tai ohjelmassa on syyllistytty yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiseen, kunnianloukkaukseen tai niiden törkeisiin tekemuotoihin, tieto siitä täytyy asianomistajan vaatimuksesta julkaista kyseisessä julkaisussa.

Kunnianloukkauksen tahallisuutta voi olla joukkotiedotusvälineissä vaikea arvioida, sillä väitteen totuudenmukaisuudesta ei välttämättä ole mahdollista hankkia varmaa tietoa. Viestin julkaisijan on

kuitenkin arvioitava kriittisesti kaikkia väitteitä, jotka voisivat olla loukkaavia. Paikkansa pitävyyden selvittämiseksi on pyrittävä hyödyntämään useita lähteitä. (HE 19/2013, 46.) Toimittajan tulee myös arvioida kriittisesti tietolähteensä luotettavuutta (eml. 15).

5 KORKEIMMAN OIKEUDEN RATKAISUKÄYTÄNTÖ

5.1 KKO 2022:1 Arvostelun kohdistuminen poliittiseen toimintaan

Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2022:1 käsitellään kunnianloukkauksen ja sananvapauden rajanvetoa, sekä kunnianloukkauksen rajoitussäännösten soveltamista. Tapauksessa tietokirjailija ja vapaa toimittaja A oli tekemässään Facebook-kirjoituksessa käyttänyt entisestä kunnanvaltuutetusta B:stä halventavia nimityksiä. Kirjoitus koski A:n käsitystä siitä, että B aiemman käyttäytymisensä perusteella aikoi häiritä A:n kirjan tulevaa esittelytilaisuutta. A oli käyttänyt kirjoituksessaan muun muassa ilmaisuja ”natsi”, ”natsipelle” ja ”tunnettu rasisti”. B:n mukaan A on loukkaavilla ilmaisuilla perusteettomasti pyrkinyt vahingoittamaan B:n mainetta ja saamaan tämän vaikuttamaan vaaralliselta. (KKO 2022:1)

Sekä käräjäoikeus että hovioikeus tuomitsivat A:n sakkorangaistukseen kunnianloukkauksesta. Tuomioistuinten mukaan A:lla oli perusteltu syy pitää kirjoituksessaan mainitsemia tapahtumia totena, joten kyse ei ollut perättömästä väitteestä, vaan rikoslain 24 luvun 9§:n 1 momentin 2 kohdan mukaisesta muusta halventamisesta. Molemmat oikeusasteet katsoivat, että B on julkisuudessa ja politiikassa esiintyvä henkilö, jonka toimintaa voi arvostella tavallista enemmän, mutta ilmaisut selvästi ylittivät sen, mitä voidaan pitää yleisesti hyväksyttävänä, ja ne kohdistuivat B:hen henkilönä. Lisäksi A:n ei ajateltu kirjoittaneen tekstiä toimittajana vaan yksityishenkilönä. A:n kirjoituksessa ei myöskään ajateltu olevan kyse yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemisestä (toimittajiin kohdistuvaa häirintä), sillä teksti oli julkaistu rajatulle noin 200 henkilön joukolle, eikä siitä selkeästi ilmennyt, että se olisi käsitellyt tätä aihetta. (KKO 2022:1)

Kunnianloukkauksen säännösten tulkinnassa tuomioistuimen tulee huomioida molemmat perusoikeudet, yksityiselämän suoja ja sananvapaus. Kun sovelletaan kunnianloukkauksen rajoitussäännöksiä, pohdittavaksi tulee perusoikeuksien välinen suhde, ja oikeudenmukaisen tasapainon löytäminen niiden välille. EIT on todennut, että oikeudet tulee huomioida periaatteessa tasavertaisesti. Sananvapaus kuitenkin sisältää oikeuden liioitteluun ja provokaatioon. (KKO 2022:1, kohta 7-8)

Korkeimman oikeuden mukaan A:n käyttämät ilmaisut ”natsi”, ”natsipelle” ja ”tunnettu rasisti” ovat halventavia, ja täyttävät sinällään kunnianloukkauksen 1 momentin 2 kohdan mukaisen muun halventamisen. EIT:n ratkaisukäytännössä nämä ilmaisut yksinään eivät automaattisesti johda kunnianloukkaustuomioon, vaan asiayhteydellä on merkitystä, ja sen perusteella samoin toteaa myös KKO. (KKO 2022:1, kohta 11 ja 21)

KKO katsoi alempien oikeusasteiden tapaan, että B on tapahtuma-aikaan ollut vaaliehdokkaana, julkisissa tapahtumissa sekä sosiaalisessa mediassa siten, että häntä voidaan pitää politiikassa ja julkisuudessa toimivana henkilönä, jonka tulee kestää yksityishenkilöä enemmän toimintansa arvostelua. Lisäksi KKO toteaa, että B:n oman aikaisemman halventavan kirjoittelun seurauksena hänenkin tulee puolestaan kestää tavallista enemmän kritiikkiä toiminnastaan. (KKO 2022:1, kohta 25-26)

Korkein oikeus tarkasteli tapauksessa rikoslain 24 luvun 9§:n 3 momentin rajoitussäännöstä, joka koskee poliittiseen tai muuhun vastaavaan julkiseen toimintaan kohdistuvaa arvostelua. KKO totesi ratkaisussa, että aiempi EIT:n ja KKO:n oikeuskäytäntö huomioiden voidaan tulkita, että rajoitussäännöksen mukaisen arvostelun esittämistapa on avoin, ja sananvapaus koskee myös sosiaalista mediaa. Sananvapaus myös kuuluu kaikille, sekä toimittajille että yksityishenkilöille. Näin ollen sillä, että Facebook-tili oli yksityinen, tai sillä oliko kirjoitus tehty toimittajana vai yksityishenkilönä, ei ollut ratkaisevaa merkitystä. KKO:n mukaan tapauksessa voidaan siis soveltaa kunnianloukkauksen 3 momentin rajoitussäännöstä. (KKO 2022:1, kohta 29-31)

Kunnianloukkauksen 4 momentin rajoitussäännöstä ei tapauksessa sovellettu, sillä tekstistä ei suoraan tule ilmi A:n ilmoittama toimittajiin kohdistuva häirintä yleisenä ilmiönä, vaan se koski nimenomaisesti siinä käsiteltyä kirjan julkistustilaisuutta. A:n oletama B:n toiminta, eli tilaisuuden häiritseminen ja tallentaminen poliittisessa tarkoituksessa voisi kuitenkin KKO:n mukaan olla yleistä mielenkiintoa herättävä aihe. Se ei kuitenkaan yksinään tee ilmaisusta rankaisematonta, sillä asiayhteyden perusteella sen käsitteleminen ei ole ollut ilmaisujen esittämisen tarkoituksena. (KKO 2022:1, kohta 33 ja 36)

Korkeimman oikeuden arvioitavaksi jäi vielä, ylittävätkö ilmaisut selvästi sen, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. KKO:n mukaan A on käyttänyt kirjoituksessaan halventavia ilmaisuja, joita ei voida pitää asiallisena keskusteluna, ja jotka eivät myöskään olleet tarpeellisia yleisesti merkittävän asian käsittelemiseksi. Ilmaisut kohdistuivat kuitenkin lähinnä B:n menettelyyn julkisuudessa eivätkä häneen henkilönä. Kun otetaan huomioon B:n aiemmin julkisuudessa esittämät vihamieliset ja provo-soivat mielipiteet ja kannanotot, ei voida ajatella, että A:n kirjoitus selvästi ylittäisi sitä, mitä pidetään hyväksyttävänä. A:n syyte kunnianloukkauksesta hylättiin. (KKO 2022:1, kohta 35, 39 ja 41)

5.2 KKO 2021:45 Loukkaavan väitteen todenperäisyys

Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2021:45 käsitellään esitetyn loukkaavan väitteen totuudenmukaisuutta. Tapauksessa A:ta syytettiin törkeästä kunnianloukkauksesta sillä perusteella, että hän oli kertonut opiskelijapiireissä totuudenvastaisesti, että B olisi raiskannut hänet. Teko katsottiin törkeäksi, sillä se oli aiheuttanut paljon kärsimystä ja halveksuntaa B:lle, sekä levinnyt laajalle opiskelijapiireissä. A:n mukaan väite ei ollut valheellinen, ja lisäksi hän on voinut kertoa sen sanavapauden

perusteella. Käräjäoikeus ja hovioikeus katsoivat, että väite oli perustunut vain A:n omaan kokemukseen tapahtumasta, minkä perusteella yksistään sitä ei voida pitää totena, ja mikä ei myöskään oikeuta väitteen esittämiseen. Riidatonta tapauksessa oli se, että A:n ja B:n väliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen on ainakin aluksi ollut molempien suostumus, mutta A on myöhemmin pyytänyt B:tä lopettamaan. Epäselvyyttä oli siitä, oliko B jatkanut toimintaa käskystä huolimatta vai ei. Käräjäoikeus ja hovioikeus tuomitsivat A:n törkeästä kunnianloukkauksesta sakkoon. (KKO 2021:45)

Korkeimman oikeuden ratkaistavana oli, onko A syyllistynyt törkeään kunnianloukkaukseen vai ei. Ratkaisussa tarkastellaan erityisesti sitä, pitääkö esitetty raiskausväite paikkansa, sekä sitä, onko sen esittäminen ollut oikeutettua sananvapauden nojalla, vaikka väite olisi valheellinen. (KKO 2021:45, kohta 6)

Tapauksessa keskeistä kunnianloukkauksen 1 momentin 1 kohdan tunnusmerkistön täyttymisen kannalta on se, onko esitetty väite valheellinen vai ei. Ratkaisussa käsitellään sitä, voiko vastaajalla olla velvollisuutta esittää näyttöä väitteensä tueksi vapautuakseen syytteestä. Todistustaakka rikosasiassa on sen kantajalla, eli syyttäjällä tai asianomistajalla. Tässä tapauksessa syyttäjän todistettava asia on kuitenkin se, että väite raiskauksesta ei ole totuudenmukainen, ja sen puolesta on vaikeaa tai lähes mahdotonta esittää näyttöä. Vastaajalla eli A:lla on myös oikeus esittää näyttöä oman väitteensä tueksi puolustautuakseen syytteeltä. Tosiasian toteen näyttämisen ajatellaan yleisesti olevan helpompaa, kuin valheellisen asian todistaminen perättömäksi. KKO:n mukaan kunnianloukkauksessa näin ollen voidaan vaatia vastaajaa esittämään selvitystä tosiasiana pitämänsä väitteen tueksi. (KKO 2021:45, kohta 15)

A:n esittämän väitteen todenmukaisuuden arvioinnissa raiskauksen määritelmänä käytettiin yleisessä kielenkäytössä olevaa merkitysisältöä, joka kuitenkin vastaa vakavuudellaan rikoslain määritelmää, jossa raiskauksen tunnusmerkistö edellyttää väkivaltaa tai sillä uhkaamista. (KKO 2021:45, kohta 22.) Lisäksi A oli tehnyt tapahtumasta rikosilmoituksen, jonka poliisi oli päättänyt ei rikosta -perusteella (eml. kohta 20). Vaikka tapahtumaa arvioitaisiin pelkästään A:n kertoman perusteella, ei voitaisi katsoa raiskauksen tapahtuneen, sillä väkivaltaa tai sen uhkaa ei ilmennyt. Näin ollen KKO katsoi, että A:n väite raiskauksesta on rikoslain 24 luvun 9§:n 1 momentin 1 kohdan tavalla valheellinen. (Eml. kohta 23)

Korkein oikeus pohti myös sitä, voiko tapauksessa tulla sovellettavaksi kunnianloukkauksen 4 momentin rajoitussäännös, jonka mukaan yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemistä ei välttämättä pidetä kunnianloukkauksena. KKO:n mukaan seksuaalirikokset ovat yleisesti merkittävä aihe, mutta A:n tarkoituksena ei ollut käsitellä aihetta yleisesti, joten rajoitussäännös ei tullut kysymykseen. (KKO 2021:45, kohta 27)

Kyseisen väitteen esittäminen voisi olla oikeutettua sananvapauden perusteella, jos kyse olisi ymmärrettävästä uskoutumisesta luotetuille ystäville. Se ei kuitenkaan tullut tässä tapauksessa kyseeseen, sillä A oli esittänyt raiskausväitettä pitkän aikaa sellaisille opiskelukavereille, joita hän ei ollut tuntenut entuudestaan. Myöskään A:n subjektiivinen kokemus tapahtumasta ei oikeuttanut A:ta esittämään väitettä. Väitettä ei siis voi pitää hyväksyttävänä sananvapauden perusteella. (KKO 2021:45, kohta 26-27)

Kunnianloukkaus on rangaistava vain tahallisena. A:n on siis täytynyt pitää vähintään varsin todennäköisenä, että väite raiskauksesta on valheellinen. Koska A on osallistunut tilanteeseen, josta hän on esittänyt väitteen, hän varmasti tietää mitä on tapahtunut ja mitä B on tehnyt. A:n tietoisuutta vahvistaa myös poliisin päätös esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, joka on annettu A:lle tiedoksi. Korkein oikeus katsoi A:n toimineen tahallisesti ja ei muuttanut hovioikeuden tuomiota. Näin ollen kärjäoikeuden alkuperäinen tuomio törkeästä kunnianloukkauksesta jäi voimaan. (KKO 2021:45, kohta 28-29)

5.3 KKO 2007:70 Arvostelun kohdistuminen toimintaan tai henkilöön

Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2007:70 on kyse tilanteesta, jossa A oli lähettänyt löytöeläinten hoitotoimintaa harjoittavalle B:lle sähköposteja, joissa hän oli arvostellut B:n toimintaa. Viestit olivat sisältäneet muun muassa, että B:n toiminta on ”silkkaa tappamista ei eläimistä välittämistä”, ja että B:n on ”raaka ja rahanahne ihminen”. A:n mukaan B oli myös lopettanut eläimiä liian nopeasti lopetuspalkkion toivossa, ja lopettaminen tulisi tehdä eläinlääkärin eikä B:n toimesta. B:llä on ollut kahden kunnan kanssa sopimus, jonka mukaan hän palkkiota vastaan hoitaa löytöeläimiä, ja lopettaa ampumalla ne, joille ei ole löytynyt omistajaa tai sijoituspaikkaa. Kärjäoikeus katsoi, että arvostelun kohteena oli B henkilönä eikä hänen toimintansa. Loukkaus oli lisäksi omiaan aiheuttamaan B:lle ainakin mielipahaa. A:n motiivina oli korostunut eläinsuojelu, mutta arvostelu oli asiatonta ja kohtuutonta. Kärjäoikeus tuomitsi A:n kunnianloukkauksesta sakkoon, ja hovioikeus ei muuttanut kärjäoikeuden tuomiota. (KKO 2007:70)

Korkeimman oikeuden ratkaistavana oli, olivatko viestit halventavia B:tä kohtaan, ja tuleeko tapauksessa sovellettavaksi rikoslain 24 luvun 9§:n 2 momentin mukainen rajoitussäännös, ja mikäli kyllä, ylittivätkö viestit selvästi sen, mitä voidaan pitää yleisesti hyväksyttävänä. (KKO 2007:70, kohta 2)

Korkein oikeus katsoi, että B on harjoittanut elinkeinotoimintaa, joka on luonteeltaan sellaista, että B:n tulee kestää lain rajoissa toimintaansa kohdistuvaa arvostelua. Toiminnan arvostelu voi olla myös jossain määrin loukkaavaa. KKO:n mukaan A:n käyttämät ilmaisut olivat vahvoja ja kärkkäitä, eivätkä ne olisi olleet tarpeellisia arvostelun esittämiseksi. Kokonaisuudesta irrallisina ilmaisuja voidaan pitää myös halventavina, mutta ne kuvasivat lähinnä A:n omia tuntemuksia toimintaa koh-

taan. Arvostelun katsottiin kohdistuvan ensisijaisesti B:n toimintaan elinkeinon harjoittamisessa, eikä suoraan B:hen henkilöönä. Lisäksi A oli lähettänyt viestit ainoastaan B:lle, eivätkä ne tulleet suoremman joukon saataville. Näin ollen viestit ja niiden sisältämät ilmaisut eivät selvästi ylittäneet sitä, mitä voidaan pitää yleisesti hyväksyttävänä. Korkein oikeus hylkäsi syytteet kunnianloukkauksesta rikoslain 24 luvun 9§:n 2 momentin perusteella. (KKO 2007:70, kohta 6-8)

5.4 KKO 2013:100 Toimittajan sananvapaus ja syyttömyysolettama

Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2013:100 on kyse Yleisradion uutisesta, jossa kerrottiin X:n ja Y:n olevan epäiltyinä kirjanpito- ja rahanpesurikoksista. Uutisen toimittajaa A:ta sekä ohjelmatoiminnan vastaavaa toimittajaa B:tä epäiltiin törkeästä kunnianloukkauksesta ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä. (KKO 2013:100)

Kyseinen Yleisradion uutinen alkoi sanoilla "Poliisi on paljastanut laajan idänkauppaan liittyvän kirjanpito- ja rahanpesurikoksen. Suomen viime vuonna eniten ansainnutta naista epäillään mittavista talousrikoksista. TV-uutisille hän kiistää syyllistyneensä rikoksiin". Uutisessa käytettiin kuvituksena X:stä aiemmin iltapäivälehdessä julkaistua artikkelia, jossa oli hänen haastattelunsa ja kuvansa. Uutisessa kerrottiin, että X:n yrityksen tilille on laitettu rahaa kirjanpidon ohi kymmeniä miljoonia euroja, ja että Poliisi uskoo, että yrityksen kautta on kierrätetty paljon Venäjältä peräisin olevaa rikollista rahaa. X:n miehen Y:n on kerrottu olevan tapauksen toinen pääepäilty, ja johtavan kyseistä yritystä yhdessä X:n kanssa. Uutisessa on lisäksi näytetty X:n verotustietoja käsitteleviä artikkeleja. Uutisessa on ollut myös katkelma toimittajan ja X:n puhelinkeskustelusta tapaukseen liittyen. Uutisen lopussa on mainittu, että rikostutkinta on hyvin laaja, ja tapaus on nyt syyteharkinnassa. (KKO 2013:100, kohta 1-8)

Tapauksen esitutkintapöytäkirjan mukaan X:ää ja Y:tä on epäilty kahdesta kirjanpitorikoksesta ja kahdesta törkeästä kätkemisrikoksesta. Uutisen julkaisemisen jälkeen törkeistä kätkemisrikoksista on tehty syyttämättäjäättämisspätös, ja kirjanpitorikoksia koskevat syytteet on hylätty käräjäoikeudessa. (KKO 2013:100, kohta 9.) Käräjäoikeus ja hovioikeus tuomitsivat A:n ja B:n kummankin 50 päiväsakkoon kahdesta törkeästä kunnianloukkauksesta ja kahdesta yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä. (KKO 2013:100)

Korkeimman oikeuden arvioitavana kunnianloukkauksen osalta oli, ovatko A ja B esittäneet uutisessa kunnialoukkauksen mukaista valheellista tietoa tai vihjausta X:stä ja Y:stä. Kysymys oli siis siitä, ovatko A ja B vihjanneet perättömästi X:n ja Y:n syyllistyneen mainittuihin rikoksiin, sekä kertoneet perättömästi yrityksen tilille tulleen kymmeniä miljoonia euroja rahaa kirjanpidon ohi, ja että rikollista rahaa kierrätetään yrityksen kautta. Asiaa on harkittava sananvapauden sekä yksityiselämän suojan kannalta, ja siinä tulee huomioida syyttömyysolettaman merkitys. Arvioitavana on myös A:n ja B:n tahallisuus. Syyte yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä koski tietoa

X:ään ja Y:hyn kohdistetusta esitutkinnasta. Pohdittavana on yksityishenkilön kunnian ja maineen suoja ja toisaalta toimittajan sananvapaus. (KKO 2013:200, kohta 10 ja 29)

Korkeimman oikeuden mukaan uutisen sisältö on ollut hyvin leimaava, ja se on ollut omiaan aiheuttamaan vahinkoa ja kärsimystä. X ja Y eivät ole syylistyneet rikoksiin, joita uutisessa käsitellään, ja he ovat uutisesta helposti tunnistettavissa. X:n nimi ja kuva on näytetty uutisessa useaan kertaan ja hänen verotietojaan on näytetty korostetusti. Toisaalta tiedot ovat koskeneet X:n ja Y:n toimintaa yrityksessä, eivätkä heidän yksityiselämäänsä. (KKO 2013:100, kohta 30 ja 35)

X ja Y ovat olleet uutisen julkaisemisen aikaan rikoksesta epäillyn asemassa, ja tapaus on ollut syyttäjällä syyteharkinnassa. Tällaisessa tilanteessa syyttömyysolettamaan tulee kiinnittää erityistä huomiota. Koska esittämistapa on ollut televisiouutinen, arviointiin vaikuttaa se, minkälainen kokonaiskuva uutisen perusteella tulee X:n ja Y:n syyllistymisestä käsiteltyihin rikoksiin. Uutisessa on mainittu lopuksi, että kyseessä on rikosepäily, mutta KKO:n mukaan uutisessa esitetyt asiat on esitetty kuin tosiasioina, ja kokonaisvaikutelmasta saa kuvan X:n ja Y:n syyllisyydestä. (KKO 2013:100, kohta 32 ja 34-35)

Vastaajat vetosivat siihen, että uutinen on käsitellyt idänkauppaan liittyvää rikollisuutta, joka on yhteiskunnallisesti merkittävä aihe. Korkeimman oikeuden mukaan aihe sinänsä voi olla yleisesti mielenkiintoinen, ja toimittajille on myös sallittua liioittelu ja provosointi, mutta uutisen alun lyhyt viittaus idänkauppaan ei riitä näyttämään tarkoitusta käsitellä tätä yhteiskunnallisesti merkittävää aihetta. KKO:n mukaan uutinen käsitteli ennemmin X:ää henkilönä ja hänen kytkemistä verokuningattarena mainittuihin rikoksiin. Tapauksessa on KKO:n mukaan loukattu X:n ja Y:n syyttömyysolettamaa esittämällä asia ikään kuin heidän syyllisyytensä olisi jo selvitetty. Tämän vihjauksen perusteella uutisen esittämisen ei voida katsoa kuuluvan A:n ja B:n sananvapauden piiriin. (KKO 2013:100, kohta 37-38)

Korkein oikeus katsoo A:n ja B:n toimineen tahallisesti. Julkaistessaan uutisen he ovat olleet tietoisia siitä, että kyseessä on vasta esitutkinta, eikä syyllisyyttä ole vielä ratkaistu, joten on oikeudeton esittää tosiasian muodossa vihjaus X:n ja Y:n syyllisyydestä, ja se myös loukkaa heidän yksityiselämäänsä. A:n ja B:n on myös täytynyt tietää, että uutinen on loukkaava, ja se on omiaan aiheuttamaan kärsimystä sekä taloudellista vahinkoa. Uutisen esittämisessä on käytetty joukkotiedotusvälinettä, se on saanut paljon julkisuutta ja sillä on aiheutettu asianomistajille suurta kärsimystä ja erityisen tuntuva vahinkoa. Korkein oikeus tuomitsi A:lle ja B:lle 20 päiväsakkoa törkeästä kunnianloukkauksesta ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä. Päiväsakkojen määrää vähennettiin asian käsittelyn kohtuuttoman viivästymisen takia. (KKO 2013:100, kohta 40-43)

6 TULOKSET

Sen selvittämiseksi, milloin kunnianloukkauksen tunnusmerkistö täyttyy, tutkimuksessa selvitettiin vastaukset tunnusmerkistöön liittyviin alakysymyksiin, joista ensimmäinen liittyi kunnianloukkauksen tekotapaan ”muutoin halventaa toista”. Rikoslain 24 luvun 9§:n 1 momentin 2 kohdan mukainen muu halventaminen voi täyttää kunnianloukkauksen tunnusmerkistön monenlaisissa tilanteissa. Halventaminen voi olla esimerkiksi paikkansa pitävän loukkaavan tiedon esittämistä, loukkaavan fyysisen teon tekemistä tai halventavaa arvostelua. Perinteisesti miellettyjen viestien tai esitettyjen lausumien lisäksi esimerkiksi keskisormen näyttäminen toiselle, virvoitusjuoman kaataminen toisen päälle tai loukkaava kosketus voisi oikeuskäytännön perusteella täyttää kunnianloukkauksen 1 momentin 2 kohdan muun halventamisen. Arvioitavaksi jää yksittäisen tilanteen olosuhteet huomioiden, onko teko omiaan aiheuttamaan toiselle vahinkoa, kärsimystä tai halveksuntaa.

Tunnusmerkistöön liittyen tutkimuksessa selvitettiin sitä, keihin ja milloin kunnianloukkauksen rajoitussäännöksiä sovelletaan. Kunnianloukkauksen rajoitussäännösten tarkoituksena on mahdollistaa yhteiskunnallinen keskustelu ja julkisen vallan käyttäjien arvostelu. Pykälän 3 momentin mukaisena julkisena tehtävänä on oikeuskäytännössä pidetty esimerkiksi poliitikkoja, asiantuntijoita, julkisessa virassa toimivia henkilöitä, sekä yhteiskunnalliseen keskusteluun aktiivisesti osallistuvia henkilöitä. Lain valmistelutöissä käsitettä on tulkittu melko laajasti, sisältäen myös muun muassa urheilijat. Tärkeintä tulkinnassa ei ole henkilön nimike, vaan todellinen asema ja merkitys julkisen vallankäytön tai vaikuttamisen kannalta. 4 momentin mukaista yleiseltä kannalta merkittävää asiaa on myös tulkittu laajasti. Siihen ei kuitenkaan ole riittänyt yleisön uteliaisuuden tyydyttäminen, vaan aiheen on täytynyt liittyä johonkin yleisesti merkitykselliseen asiaan. Oikeuskäytännön perusteella aihe on voinut käsitellä esimerkiksi eläinten kohtelua, maahanmuuttoa tai viranomaisten toimintaa. Yhteiskunnallisen aiheen käsittelyllä ja julkisen toiminnan arvostelulla on kuitenkin rajansa, se ei saa selvästi ylittää sitä, mitä pidetään yleisesti hyväksyttävänä.

Kolmantena alakysymyksenä kunnianloukkauksen tunnusmerkistöstä oli käänteisen todistustaakan selvittäminen. Käänteinen todistustaakka tarkoittaa oikeudenkäynnissä todistustaakan siirtymistä syyttäjältä tai asianomistajalta vastaajalle. Tämä on syyttömyysolettaman ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vastaista, eikä voi suoraan tulla sovelletuksi oikeudenkäynnissä. Vastaajaa voidaan kuitenkin 1 momentin 1 kohdan mukaisessa kunnianloukkauksessa vaatia esittämään jonkunlaista näyttöä tosiasiana pitämänsä väitteen tueksi. Tämä perustuu osin siihen, että väitteen näyttäminen todeksi on yleensä huomattavasti helpompaa, kuin väitteen osoittaminen epätodeksi. Lisäksi tarkoituksena on turvata asianomistajan oikeutta kunnian suojaan. EU:n oikeuskäytännössä tämän ei ole katsottu rikkovan liiaksi syyttömyysolettamaa. Tuomioistuimen tulee kuitenkin aina arvioida tilanteita tapauskohtaisesti. Vuoteen 2000 asti rikoslaissa oli säädös, jonka mukaan kunnianloukkaussyytteestä saattoi vapautua, jos näytti esittämänsä väitteen todeksi. Vastaavaa säädöstä ei nykyisin-

säädännössä ole. Käytännössä voi olla vastaajan edun mukaista esittää syyttömyyttä tukevaa näyttöä. Se voi horjuttaa syyttäjän esittämää näyttöä, joka muuten riittäisi tuomitsemiseen.

Sananvapauden ja kunnianloukkauksen rajan selvittämiseksi tuli alakysymyksenä määritellä, mitä sananvapaus tarkoittaa, miksi se on tärkeää ja miksi sitä rajoitetaan. Sananvapaus on jokaiselle kuuluva perusoikeus, ja se tarkoittaa sitä, että jokainen saa esittää, julkaista, lähettää ja vastaanottaa tietoa, mielipiteitä ja viestejä niin, että kukaan ei ennalta estä tai valvo sitä. Sananvapaus ei riipu esittämisen välineestä tai viestin sisällöstä. Sananvapaus on tärkeää, sillä se on keskeinen yhteiskunnallisen keskustelun mahdollistava tekijä demokraattisessa yhteiskunnassa. Sananvapautta voidaan kuitenkin rajoittaa niin, että se ei loukkaa muiden ihmisten perusoikeuksia, keskeisimpinä kunnian ja yksityiselämän suojaa. Sananvapauden rajoittamisen tulee olla laissa säädettyä, ja siihen pitää suhtautua kriittisesti. Aiemmin käsitellyn oikeuskanslerin ratkaisun ja oikeuskäytännön perusteella voidaan todeta, että vaikutusvaltaisen poliitikon asemassa toimintaan kohdistuvaa arvostelua tulee kestää yksityisihmistä enemmän, mutta vastapainoksi myös sananvapauden voi ajatella olevan hieman laajempi. Poliitikot ovat merkittävässä roolissa yhteiskunnallisessa keskustelussa, ja edellytykset keskustelulle on demokraattisessa yhteiskunnassa turvattava.

Toisena alakysymyksenä sananvapauden ja kunnianloukkauksen rajasta oli se, kenen oikeuksia sananvapaus suojaa ja kenen oikeuksiin sen rajoittaminen vaikuttaa. Sananvapaus ja kunnian suoja suojaavat luonnollisten henkilöiden oikeuksia, kuten muutkin perusoikeudet. Kunnianloukkaus voi kohdistua vain luonnolliseen henkilöön, ei esimerkiksi yhdistykseen tai yhteisöön. Sananvapaus ja sen sääntely vaikuttaa yksilöiden lisäksi mediaan.

Kolmannessa sananvapauteen liittyvässä alakysymyksessä selvitettiin, miten yksityishenkilöiden lisäksi median sananvapautta säännellään. Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä säädetään lisäksi erillisellä lailla. Sananvapauslaki antaa medialle vastuuta olla loukkaamatta yksilöiden kunnian tai yksityiselämän suojaa, mutta myös vapauksia ylläpitää yhteiskunnallista keskustelua, sekä käsitellä aiheita myös liioitellen ja provosoivasti. Joukkoviestinnässä tehdyistä sananvapausrikoksista on rikosoikeudellisessa vastuussa aina joku luonnollinen henkilö. Joukkotiedostusvälineissä tapahtuvista kunnianloukkauksista voidaan tuomita tekstin tai muun julkaisun laatineen toimittajan lisäksi tai sijasta vastaava toimittaja kunnianloukkausrikoksesta. Lisäksi on mahdollista, että toimittaja tuomitaan kunnianloukkauksesta ja vastaava toimittaja päätoimittajarikkomuksesta.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kunnianloukkauksen tunnusmerkistö voi täytyä hyvin monenlaisissa tilanteissa, kuten mielipiteiden ilmaisemisessa, arvostelussa, riitatilanteessa tai koulukiusaamisessa. Kunnianloukkauksesta voidaan tuomita, kun on aiheutettu tai omiaan aiheutettu oikeaa vahinkoa, kärsimystä tai halveksun-

taa. Pykälää ei ole tarkoitus soveltaa tavallisten ihmisten tavallisiin riitatilanteisiin, joissa on molempipuolista solvaamista. Vaikka rikosilmoituksia kunnianloukkauksesta kirjataan matalalla kynnyksellä, suuri osa esitutkinnoista ei päädy syyttäjälle syyteharkintaan.

Kunnianloukkaus ei täyty silloin, kun sovellettavaksi tulee jompikumpi pykälän rajoitussäännöksistä. Poliitiikkaan tai elinkeinoelämään kohdistuvasta arvostelusta kunnianloukkaukseen tuomitsemisen kynnyks on korkea, samoin kuin yleisesti merkittävien asioiden käsittelemisessä. Jotta arvostelu selvästi ylittäisi sen, mitä pidetään yleisesti hyväksyttävänä, sen tulee olla hyvin loukkaava ja leimaava.

Kunnianloukkaus ei voi kohdistua yhteisöön tai ryhmään, vaan sen tulee kohdistua yksilöön. Ihmisryhmään kohdistuva loukkaus voisi tulla kuitenkin rangaistavaksi esimerkiksi kiihottamisena kansanryhmää vastaan. Yhteisöön tai ryhmään kohdistuvan arvostelun tai loukkauksen voi myös joissain tilanteissa ajatella olevan 4 momentin rajoitussäännöksen mukaista yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemistä.

Sananvapaus on demokraattisessa yhteiskunnassa viestinnän lähtökohta. Sananvapautta voi säännellä siten kuin se on välttämätöntä. Kunnianloukkausta koskevat rikoslain säädökset ovat yksi väline sananvapauden sääntelylle. Sananvapautta on mielipiteen ja ajatusten ilmaiseminen vapaasti. Kunnianloukkaukseksi se muuttuu silloin, kun tarkoituksena tai lopputuloksena on toisen loukkaaminen, ja loukkaamisella aiheutetaan yleisesti ajateltuna vahinkoa. Sekä sananvapaus että kunnian suoja ovat perusoikeuksia, ja kunnianloukkaukseen syyllistyy silloin, kun loukkaa toisen kunnian suojaa.

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä kunnianloukkaus on täytynyt usein muun muassa silloin, kun asianomistajan on perättömästi väitetty syyllistyneen johonkin rikokseen. Sitä pidetään erityisen leimaavana, sillä se rikkoo myös toista tärkeää oikeutta, syyttömyysolettamaa. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöön vaikuttaa merkittävästi EIT:n oikeuskäytäntö ja ohjeistukset, joissa painotetaan sananvapautta ja yhteiskunnallisen keskustelun mahdollistamisen tärkeyttä. EIT:n linja ja Suomelle annettu kritiikki sananvapauden rajoittamisesta näkyy suoraan myös Suomen kunnianloukkausta koskevassa lainsäädännössä.

Monissa kunnianloukkausta käsittelevissä KKO:n ratkaisuissa käydään punnintaa perusoikeuksien välillä. Kunnian suoja ja sananvapautta sekä niiden keskinäistä tärkeysjärjestystä vertaillaan toisiinsa. Monissa tilanteissa on otettava huomioon muitakin tärkeitä oikeuksia, kuten syyttömyysolettama. Sananvapauden ja kunnianloukkauksen rajanveto on siis pohjimmiltaan perusoikeuksien välisen tärkeysjärjestyksen miettimistä erilaisissa yksittäistilanteissa. Rajoitussäännöksiä sovellettaessa sananvapaus oikeutena korostuu muita oikeuksia, kuten yksityiselämän ja kunnian suojaa enemmän.

Kun kyse on julkisuuden henkilöstä tai yhteiskunnallisesti merkittävästä asiasta, sananvapautta oikeutena korostetaan ja pidetään muita oikeuksia tärkeämpänä. Kun kyse on yksityishenkilöstä, kunnia ja yksityiselämän suoja saavat enemmän painoarvoa. Näiden oikeuksien tärkeysjärjestys toisiinsa nähden vaihtelee siis huomattavasti tilanteesta ja olosuhteista riippuen.

8 POHDINTA

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kunnianloukkauksen ja sananvapauden välistä rajaa. Tutkimuksessa saatiin vastaukset tutkimuskysymyksiin. Vastaukset sisältävät paljon laintulkintaa, joten ne eivät ole täysin yksiselitteisiä. Esimerkiksi kunnianloukkauksen ja sananvapauden rajaa ei pysty täsmällisesti määrittämään, ja se muotoutuu koko ajan lisää oikeuskäytännön avulla. Tutkimuksen tekeminen vaati paljon perehtymistä lakien valmistelutöihin sekä oikeuskirjallisuuteen. Lain tulkinnan voisi ajatella olevan melko yksiselitteistä, mutta oikeuskirjallisuutta lukiessani huomasin yllättävän erilaisia tulkintoja moneen asiaan liittyen.

Tutkimusta tehdessäni huomasin, miten suuri vaikutus EU:n lainsäädännöllä on Suomen lainsäädäntöön. Erityisesti perusoikeuksien ja oikeusperiaatteiden osalta Suomen lainsäädäntö on hyvin samankaltaista EU-lainsäädännön kanssa. Mielenkiintoisimmat osuudet tutkimuksesta olivat mielestäni käänteisen todistustaakan soveltaminen sekä kunnianloukkauksen ja sananvapauden rajan selvittäminen joukkotiedotusvälineissä.

Tutkimus perustuu lakien valmistelutöihin, tuomioistuinten ratkaisuihin ja oikeuskirjallisuuteen. Käytetyt lähteet ovat luotettavia, ja lisäävät näin ollen tutkimuksen luotettavuutta. Lähteiden käytössä on pyritty ensisijaisiin lähteisiin. Korkeimman oikeuden ratkaisuja on käsitelty neljä, ja suurempi määrä toisi lisää toistuvuutta tuloksiin. Myös alempien oikeusasteiden ratkaisuista voisi saada lisää ajankohtaisia esimerkkitapauksia, vaikka niiden tulevaa oikeuskäytäntöä ohjaava asema ei olekaan niin merkittävä.

Lainopillisen tutkimuksen haasteena on se, että se on sanallista tulkintaa, ja lakia tulkitessa tulkitaan myös kieltä, kuten Hirvonen on todennut. Näin ollen myös lain tulkintaan jää tulkinnanvaraa, eikä sen avulla pystytä selvittämään täysin aukotonta ja objektiivista totuutta. Haasteena kunnianloukkauksen tutkimisessa on se, että rikoksen tekoympäristö on usein internet, joka muuttuu ja kehittyy jatkuvasti. Näin ollen myös rikoksen tekotavat muuttuvat, ja lain tulkintojen tulee pysyä muutoksissa mukana.

Jatkotutkimuksena kunnianloukkaukseen liittyen voisi perehtyä enemmän median ja toimittajien näkökulmasta. Tutkimuksessa voisi ottaa huomioon joukkotiedotusvälineisiin liittyviä oikeustapauksia sekä uutisia ja muita julkaisuja. Lisäksi voisi tutkia sitä, olisiko vähäisemmille kunnianloukkauksille mahdollista poliisissa joku järkevämpi tai tehokkaampi toimintamalli. Nykytilanteessa rikosil-

moituksia kunnianloukkauksista tulee poliisille paljon, ja hyvinkin lievät jutut kuormittavat rikostutkintaa. Tutkimuksessa voisi pohtia, olisiko aiheellista poistaa kunnianloukkauksesta lauseke ”omiaan aiheuttamaan vahinkoa” ja vaatia konkreettista vahinkoa tunnusmerkistön täyttymiseksi.

LÄHTEET

Ahapainen, Tatu 2017: Kunnianloukkaus internetissä ja sosiaalisessa mediassa – selvittämismahdollisuudet ja toimivaltuudet. Itä-Suomen yliopisto, oikeustieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.

Euroopan ihmisoikeussopimus. Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi. Luettavissa: https://www.echr.coe.int/documents/convention_fin.pdf

HE 309/1993. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

HE 184/1999. Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi.

HE 54/2002. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 317/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirjan, joka koskee tietojärjestelmien välityksellä tehtyjen luonteeltaan rasististen ja muukalaisvihamielisten tekojen kriminalisointia, hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain ja tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta annetun lain 15 §:n muuttamisesta.

HE 19/2013. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.

Hirvonen, Ari 2011: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki.

Jokela, Antti 2018: Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Helsinki, Alma Talent Oy

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976. Finlex.

KKO 2007:70

KKO 2013:15

KKO 2013:100

KKO 2021:45

KKO 2022:1

Korkein oikeus 2020. Oikeudenkäyntimenettelyä koskevia periaatteita. Artikkelit. Korkein Oikeus. Luettu 24.4.2022

Manninen, Sami 2011: 8. Sananvapaus ja julkisuus (PL12§). Teoksessa Pekka Hallberg & Heikki Karapuu & Tuomas Ojanen & Martin Scheinin & Kaarlo Tuori & Veli-Pekka Viljanen 2011: Perusoikeudet. Alma Talent Oy.

Melander, Sakari 2022: RL 24 Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset. Teoksessa Tapio Lappi-Seppälä & Kaarlo Hakamies & Dan Helenius & Sakari Melander & Kimmo Nuotio & Timo Ojala & Ilkka Rautio 2022: Rikosoikeus. Alma Talent Oy. Päivitetty 4.2.2022.

Oikeusministeriö 2020a: Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia, Vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten nojalla kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määristä, 5. painos.

Oikeusministeriö 2020b: Oikeushenkilön rangaistusvastuun vähäistä käyttöä selvitetään. Tiedote. Luettavissa: <https://oikeusministerio.fi/-/oikeushenkilon-rangaistusvastuun-vahaista-kayttoa-selvitetaan>

OKV/363/1/2019. Oikeuskanslerin päätös: Puolustusministeri Jussi Niinistön blogikirjoitukseen liitetyvä menettely

PeVL 36/1998. Perustuslakivaliokunnan lausunto 36/1998 vp Hallituksen esitys yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi

Pylvänen, Päivi 2013: Arvostelua vai halventamista? Kunnianloukkaus. Itä-Suomen yliopisto, oikeustieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.

Pylvänen, Päivi 2015: Arvostelua vai halventamista? Kunnianloukkaus internetissä vuosina 2013 ja 2014. Artikkelit Edilex.

Sahavirta, Ritva 2006: Käännetty todistustaakka rikosprosessioikeudessa. Helsingin hovioikeuden julkaisut.

Saksa, Jaakko 2021: Kiihottaminen kansanryhmää vastaan rikoksen tunnusmerkistö ja oikeuskäytäntö. Poliisiammattikorkeakoulu. AMK-opinnäytetyö.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkojulkaisu].

ISSN=2342-9151. Viranomaisten Tietoon Tullut Rikollisuus 2018, 1. Katsaus poliisiin, tullin ja rajavartiolaitoksen tietoon tulleeseen rikollisuuteen. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 22.3.2022].

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkojulkaisu].
ISSN=2342-9151. 13 2020, 1. Katsaus poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen tietoon tulleeseen rikollisuuteen. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 22.3.2022].

Surakka, Jani 2022: Koulukiusaaminen: Henkilöön toistuvasti kohdistettuja ilmaisuja ”hyi helvetti”, ”hyi vittu” ja yökkimistä voitiin pitää halventavina, mikä tyttöjen oli täytynyt käsittää - kunnianloukkauksesta 15 ps ja kärsimyksestä 1 000 euroa. Uutinen Edilex. Luettu 5.4.2022.

Suvisaari, Eveliina 2017: ”Hyvä, että se paska kuoli” Kuolleiden kunnian ja muiston loukkaaminen internetissä. Poliisiammattikorkeakoulu. AMK-opinnäytetyö.

Syyttäjälaitos: Valtakunnansyyttäjän toimisto. Luettu 4.4.2022. Luettavissa:

<https://syyttajalaitos.fi/valtakunnansyyttajan-toimisto>

Tapani, J. Tolvanen, M. & Hyttinen, T. 2019. Rikosoikeuden yleinen osa – vastuuoppi. 3., uudistettu painos. Alma Talent Oy

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021: Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2020. Tilastoraportti 26/2021. Luettavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142967/Rikos%20ja%20riita-asioiden%20sovittelu%202020.pdf?sequence=6&isAllowed=y>

Tolvanen, Matti 2015: Rikosoikeus ja rikollisuuden tutkimus. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.) 2016: Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodeista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy., 272-293

THO 2016:4. 19.11.2016. Dnro R 16/882.

Viljanen, Veli-Pekka 2011: II Yleinen osa. Teoksessa Pekka Hallberg & Heikki Karapuu & Tuomas Ojanen & Martin Scheinin & Kaarlo Tuori & Veli-Pekka Viljanen 2011: Perusoikeudet. Alma Talent Oy.